

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den menneskelige Villies Frihed.

Efter M. Gustav Ferdinand Bockshammer.

Indbydelseskrift

til den offentlige Examen i Sorøe-Academies Skole,

som begynder den 23de Julii 1827.

ved

N. Fogtman,

Doctor i Theologien og Lector i Religion og Moral.

Almindelig akademisk Bibliotek.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Andreas Seidelin,

Hof- og Universitets-Bogtrykker.

F o r e r i n d r i n g .

Nærværende lille Skrift er hverken en Oversættelse eller et Udtog eller en Samarbejdelse af M. Gustav Ferdinand Vockshammers Afhandling om den menneskelige Willies Frihed *); men det er paa en vis Maade alle tre Dele tillige. Dog vil jeg ikke tilegne mig nogen Deel af Forfatterens Fortjeneste eller i Skriftets Værd. Thi alt, hvad der egentlig har noget Værd i nærværende Indbydelseskrift, baade i Indhold og i Indklædning, er Forfatterens eget. (At jeg har tilføjet alle Anmærkningerne, behøver jeg vel ikke engang at sige). Alligevel har jeg ikke blot oversat hans Bog; men jeg har deels forkortet det, som jeg har optaget; deels har jeg udeladt

*) Skriftets fuldstændige Titel er: "Die Freiheit des menschlichen Willens. Von M. Gustav Ferdinand Vockshammer, Pfarrer in Wuttenhausen. Stuttgart in der J. B. Mehlerschen Buchhandlung. 1821." 145 S. i Octav. Denne aandrige og ellersværdige Skribent har, saavidt jeg veed, kun efterladt tvende Skrifter, nemlig det, som vi her have nævnet, og "Offenbarung und Theologie, ein wissenschaftlicher Versuch. Stuttgart 1822." 226 S. 8. Dette sidste Skrift er blevet modtaget og omtalt med Bifald og Højs af berømte og dygtige Theologer, f. Ex. af Professor Tholuck i Bogen "die Lehre von der Sünde," S. 300, og af Professor Twisten i hans "Vorlesungen über die Dogmatik," S. 352. Det er ogsaa et godt Skrift, hvori der er Liv og Aand og mangt et sandt Ord, som er sagt i rette Tid. Fortalen til dette Skrift er dateret Wuttenhausen i det Württembergske den 22de Marts 1822, og Forfatteren døde paa dette Sted den 9de October samme Aar.

meget, som syntes mig Sagen mindre vedkommende; deels har jeg endelig forandret adskillige Udtryk og Paastande, som syntes mig ikke ganske passende eller rigtige. Efter denne Forklaring haaber jeg, at ingen vil støde sig over Udtrykket "efter Bockshammer."

Men maaskee desto flere ville støde sig over, at jeg ikke her har leveret et mere fuldstændigt Arbeide; maaskee andre ville finde det besynderligt, at jeg har valgt denne, som man mener, dunkle Lære, og gjort den til Gjenstand for et Indbydelses-Skrift. I begge Henseender har jeg et Par Ord at sige.

At skrive eller at levere noget godt og læseværdigt om en vigtig Gjenstand, synes vigtigere end at skrive noget Originalt, som er mindre godt og lærerigt. Og det synes mig godt, om man i Almindelighed vilde erkjende dette og rette sig derefter. Men da jeg havde sat mig for, at jeg vilde, af flere Aarsager, i nærværende Indbydelses-Skrift afhandle Læren om den menneskelige Willies Frihed, bemærkede jeg snart, (især da et andet uopsætteligt litterært Arbeide havde borttaget altfor meget af den Tid, som jeg ellers havde bestemt til dette Programs Udarbeidelse), at jeg ikke kunde levere noget, som kunde maale sig med Bockshammers Skrift om samme Gjenstand. Derfor besluttede jeg at levere en Bearbeidelse deraf. Derved har bemeldte Skrift vel tabt omtrent det Halve af sit Omfang; men det har neppe tabt noget i væsentligt Værd. Og jeg haaber, at Læsere har vundet derved i to Henseender. Thi Bockshammers Skrift synes mig fortrinlig at fortjene at kjendes og at læses i vort Modersmaal. Men man kan under nærværende Omstændigheder ikke oversætte et saadant Skrift paa Dansk uden Tab; thi det er ingen Roman eller Novelle. Derfor troer jeg, at jeg har gjort vel i at benytte denne Leilighed til at gjøre det mere bekjendt og mere tilgængeligt; ja jeg troer, at jeg har gjort bedre deri, end om jeg havde leveret et mere selvstændigt, men mindre lærerigt og mindre interessant Arbeide.

Hvad det andet angaaer, da mener jeg, at Læren om den menneskelige Willies Frihed er af den Væsentlighed og Vigtighed, at alle dannede Mennesker baade kunne og gjerne ville selskælpe sig dermed, og jeg troer endvidere, at denne Lære er saaledes behandlet og fremstillet i dette Skrift, at det kan læses og fattes af alle Læsere, som kunne læse en god Bog, (dertil hører vistnok ikke saa lidet), og at

det navnlig i sin nærværende Skikkelse kan være belærende for nogle og underholdende for andre af de videnskabelige og ærede Læsere, som dette Indbydelseskrift tilstilles. At jeg ikke feiler i denne Mening, derfor er en competent Dommers Ord mig Borgens. Dr. J. L. Heiberg siger nemlig i sit Skrift om den menneskelige Frihed, at Bockshammers interessante, kjendt lidet bekjendte Skrift om den menneskelige Willies Frihed endog kan anbefales de populære Læsere *). Men hvis jeg ikke taget meget feil, vil det i sin nærværende Skikkelse uden Tvivl findes endnu mere populært end i Originalen; kjendt jeg tillige haaber, at det ikke derfor, hvilket vel ofte ellers er Tilfældet, har tabt noget i Bestemtthed og Grundighed i sine væsentlige Dele.

Alligevel har den nys nævnte Forfatter misbilliget det Foretagende, at give Spørgsmaalet om Willies Frihed til Priis for den exoteriske Hob, da det burde blive det esoteriske Foredrag forbeholdt **). Denne Misbilligelse kan vel ramme en vis Behandling af denne Lære, nemlig den platte, som enhver, der kan læse en Avis, mener at kunne forstaae, fordi han ikke forstaaer Sagen selv, men dog kjender Ordene, der ere ligesaa forstaaelige som uforstandige. Og det er vistnok baade at misbillige og at beklage, at en saadan Fremstilling af denne vigtige Lære, ligesom af flere vigtige Lærdomme, undertiden i Dagblade gives til Priis for den udannede og ubefæstede Mængde, som derved kan forvirres eller dog foruroliges.

Men den egentlige og alvorlige videnskabelige Undersøgelse kan ikke egentlig gives til Priis for Mængden. Thi en saadan Undersøgelse opholder sig i en renere og lysere Sphære end den, hvori de arkeløse og ukaldede Læsere befinde sig vel, eller den staaer paa et høiere Standpunkt end det, hvortil saadanne kunne eller ville opsvinge sig. Derfor gaaer den dem forbi, uden at skade dem, eller rettere de gaae den forbi, uden at røres af den. Og derfor kan man uden Betænkning give slige Undersøgelser frit Rum og frit Spil, ligesom man giver Luften og Lyset. Og vil man det ikke, nødes man dog omsider dertil, hvis man ikke vil sidde i Mørke og quæles af Damp.

*) Side 96.

***) Dr. J. L. Heiberg om den menneskelige Frihed, S. 3.

Men midt imellem det strengt videnskabelige og det plat-populære Foredrag ligger det ægte populære eller det populær-videnskabelige, hvorved jeg forstaaer et saadant, hvori de dybeste Undersøgelers vanskeligste og meest indviklede Spørgsmaale ikke udførligt behandles eller fuldstændigt besvares, men dog klart fremstilles og tilstrækkeligt besvares for den øvede Forstand og den gode Villie, og hvori sikkre Resultater fremsættes med Grundighed, Tydelighed og Værdighed. Et saadant Foredrag er passende for dannede og tankende Folk, enten de ere Videnskabsmænd eller ikke, det er tilgængeligt og underholdende for alle oplyste Mennesker, og det er det bedste Slags Foredrag, naar der handles om Gjenstande, som angaae alle Mennesker, og som alle Mennesker bør bringes til at forstaae og at betænke og at tage til Hjerte. Et Skrift af den Art synes mig Bockshammers Bog om den menneskelige Willies Frihed at være. Hvorfor jeg ogsaa troer og haaber, at det vil kunne læses og forstaaes af alle tankende og dannede Læsere. Og Læren om den menneskelige Willies Frihed synes mig, saaledes behandlet og fremstillet, aldeles ikke dunklere eller vanskeligere at fatte end alle andre høie og vigtige Sandheder, hvorom ethvert oplyst Menneske bør have rigtige og tydelige Forestillinger.

Dette være nu sagt i Almindelighed. Men i Særdeleshed vilde jeg i dette Indbydelseskrift behandle Læren om den menneskelige Willies Frihed; fordi Wisheden af Williens Frihed er en nødvendig Forudsætning for Moralen eller Dydslæren, ligesom Williens Frihed selv er en Grundbetingelse for al sand Moralitet og Dyd. Men da jeg i det næste academiske Semester skal foredrage den filosofiske Moral, ønskede jeg forud at have meddeelt den Anskuelse af denne Lære, som forekom mig at være den rigtigste og meest fattelige, og hvorfra jeg i det Hele vilde gaae ud. Det skulde derfor især være mig hjært, om dette Indbydelseskrift tillige maatte ansees som et Slags Prolegomena til mine Forelæsninger. Thi jeg maa i Forelæsningerne selv forudsætte Williens Frihed som en unegtelig psykologisk Kjendsgjerning, uden at faae Leilighed til at afhandle Læren derom med Udførlighed, skjøndt jeg agter at gjendrive de meest paaatrængende og gangse Indvendinger derimod. Thi sligt maa man bestændigt gjere, ligesom man hvert Aar maa luge Ufrudtet af sin Have, dersom der skal blive Plads for Urter og Blomster.

Fremdeles troede jeg ogsaa, at det var passende just nu at afhandle denne Materie, og det af flere Aarsager. I Aarene 1824 og 1825 førtes der en levende litterair Strid om Williens Frihed. Flere af vort Fædrelands meest udmærkede Videnskabsmænd fremstode som ivrige og heldige Forsvarere af Læren om den menneskelige Willies Frihed. De vidste vel, at de strede pro ara et focus, for Menneskehedens inderste Helligdom og egentlige Hjemstavn; thi hvad er Mennesket uden frie Willie? Homerus siger, at et Menneske mister sin halve Dyd eller sit halve Værd, naar det mister sin udvortes Frihed, og bliver en Slave; men man kan sige med ligesaa megen Ret, at Mennesket vilde miste sin hele Dyd eller hele sit Værd, naar det mistede den indvortes Frihed, og blev et villieløst Væsen. Thi en Willie, som ikke er fri, er ingen Willie. Man bør derfor ikke undres over den Iver, hvormed denne Strid førtes; men man bør erkjende det Skjønne og Fortjenstfulde i en saadan Kamp for Sandhedens Skyld. Selv den modsatte Nødvendighedslæres fortrinligste Talsmand gav i Grunden efter. Thi i sit Ultimatum *) indrømmede han i Grunden Williens Frihed, skjøndt han ikke vilde indrømme den i Navnet, efterdi han vedblev i dette sidste Skrift at kalde sin Lære, som dog indrømmede Williens Frihed, alligevel — Nødvendighedslære.

Kort efter døde denne talentfulde og kundskabsrige Mand, hvorfor han ikke fik Leilighed til offentlig videre at erklære sig om denne Sag. Imidlertid er det rimeligt, at baade denne Omstændighed og flere andre Omstændigheder kunne have givet de af ham forsvarede Paastande hos en Deel Læsere mere Vægt og Indflydelse, end de i sig selv fortjente, eller under andre Omstændigheder vilde have faaet. Enhver Strid efterlader, i det mindste paa den ene Side, lettelig nogen Bitterhed i Sindet, deels fordi kun faa have den Sjelestyrke, at de kunne sige Modstanderen den rene Sandhed ganske roligt og ligefrem uden at berøre hans Person eller personlige Forhold; men deels og især fordi endnu færre have den Sjelestyrke, at de kunne taale Modsigelse imod deres Meninger, uden at føle sig fornærmede. Men nu er Striden forbi og Bitterheden borte. Nu kunde maaskee et godt Ord finde et godt Sted, hvor det før

*) Side 9, Anmærkning.

fundt et ondt eller smt. Og nærværende Skrift træder saa fredeligt frem, saa aldeles fremmed for hiin Strid, at det paa ingen Maade kan vække bittre Erindringer eller fornærme nogen.

Men det være nu, som det vil. Imidlertid maa man altid tilstaae, at det ikke kan være upassende at fremdrage denne Lære i et videnskabeligt Indbydelses-Skrift i vor Tid, da denne samme Lære i de sidste Aar ofte har været omhandlet i Dagblade, og der endnu ofte er Tale derom i Anledning af den saakaldte Phrenologie. Hvad Værd Phrenologien kan have, og hvad Vigtighed den kan faae, derom bør jeg lade andre domme. Men det synes virkelig af visse Phrenologers Ytringer, at de ville negte Williens Frihed. Derom behøver man nu vistnok ikke at bekymre sig; thi dersom Phrenologien ikke kan bestaae med Williens Frihed, saa kan man allerede deraf vide, at den gaaer ud fra en falsk Sætning, eller man kan befrygte, at den, — for at bruge eet af denne Læres egne Udtryk — er Affind i eet eller andet Organ. De skarpsindigste og meest indsigtfulde Mænd, som dog tildeels tale Phrenologiens Sag, synes ogsaa at indsee og indrømme dette, f. Ex. Hr. General-Krigscommissair Dr. Neergaard *). I det Hele indeholde denne Skribents Bemærkninger flere grundede Indvendinger mod Phrenologien, eller dog Indskrænkninger af dens Paastande. Imidlertid forsvarer han den imod Beskyldningen for Materialisme og Fatalisme. Deri har han upaatvivlelig ogsaa Ret, naar man nemlig forstaaer ved Phrenologien den Lære, at enhver aandelig Virksomhed har et materielt Organ, og at Hjernen er Samlingsstedet for disse Organer. Thi deraf følger ligesaa lidet Materialisme og Fatalisme, som deraf, at hele Legemet er Sjælens Organ. Men paa den anden Side er det ogsaa unegteligt, at de saakaldte Phrenologer undertiden udtrykke sig saaledes, at de kunne synes at helde til, og at ville føre til Materialisme og Fatalisme, i det de synes at forkaste Mandens Selvstændighed og Williens Frihed. Ogsaa er det sandsynligt, at denne i visse Henseender bequemme Lære, som fritager for det frygtelige Ansvar, kan finde Bisald hos Udskillige, der ikke see det Urimelige og Trøstesløse deri. Derfor mener

*) Jagttagelser og Bemærkninger over Phrenologien, Kjøbenhavn 1827. S. 23 og 24.

jeg, at selv det Bifald, som Pheenologien synes at finde hos Nogle, maa opfordre os til at sætte Williens Frihed i et klarere Lys.

Dog denne Omstændighed betyder vel ikke meget. Men ganske anderledes farlige synes tvende andre Tidsalderens Retninger, den ene mere i det videnskabelige og offentlige, den anden mere i det selskabelige og huuslige Liv — jeg mener en herskende mechanisk Lærkemaade og en herskende Luxus og Modetvang.

Det er umiskjendeligt, at Naturvidenskaberne have gjort store Fremfærdt i de sidste Tider, og det er unegteligt, at disse Fremfærdt maae ansees for en stor Lykke og Prydelse for vor Tidsalder. Men det gaaer visnok ogsaa her, som det gaaer allevegne, især i Begyndelsen, at Misbrug følger med Nyttten. Dette maa nu ingenlunde forstaaes som en Nedsættelse af Naturvidenskabernes høje Værd og store Fortjenester af det menneskelige Samfund. Jeg tillader mig blot at gjøre opmærksom paa de skadelige Følger, som Naturvidenskabernes eensidige Studium, og deres Meddelelse til udannede Mennesker og umodne Hoveder, kan have og upaatvivlelig ofte har. At Naturvidenskabernes Studium kan under visse Omstændigheder og hos visse Mennesker have den Virkning, at den legemlige eller sandfælige Natur vurderes altfor høit, det har den store Naturforsker Professor H. C. Ørsted ved flere Leiligheder gjort opmærksom paa *). At dette navnlig maa være Tilfældet i en Tidsalder, hvori Livet i det Hele har taget en temmelig sandfælig Retning, hvori Religionens Kraft har ligesom trukket sig tilbage, og hvori den strænge Sædeligheds Bud ikke gjerne høres, det er indlysende nok. Naar Aanden ikke hersker i Mennesket, saa hersker Kjødets. Naar Aanden ikke hersker i Naturen med Frihed, saa hersker Materien med blind Nødvendighed. Et tredie gives ikke. Et tredie er det nemlig ikke, at Naturen følger nødvendige Love; thi disse Love ere Udtryk af den evige Aands Willie og indskrænke ikke dennes frie Virken i Naturen, ikke Aandens Herredomme over Naturen. Men det synes virkelig, at mange, som have lært at kiende Naturlovene, misforstaae disse Love saa aldeles, at de ansee dem for den saakaldte dede

*) See f. Ex. Oratio academica de religione christiana litterarum faultrice et universæ ingenii culturæ adjultrice. Nyt Theologisk Bibl. 10 Bd. S. 98.

Materies blindt og nødvendigt virkende Kræfter, der binde og bære alle Ting i Nødvendighedens Kjede, istedetfor at de i disse Love burde erkjende Udtrykket af den Eviges Wiisdom og altheberskende Villie, og ære Sporene af den frie Aands Nærværelse og Virken, og saaledes ved disses Erkjendelse føle sig opløstede over en blind Naturnødvendighed. At en saadan Misforstaaelse fører directe til Materialisme og Fatalisme eller Determinisme *), det indseer enhver, som veed, hvorom Taler er. Deri har Naturvidenskabten vistnok ingen Skyld, thi dens Lære om Naturlovene er sand og velgjørende; den sigter til at skaffe Menneskene et mere omfattende og videre virkende Herredomme over Naturen og altsaa til at forhøje Menneskets Frihed og Uafhængighed af den ufornuftige Natur. Men den aandløse eller sandfælige Tænkemaade, som blot seer paa det Udvortes og Haandgribelige, misbruger den ædle Videnskab, ligesom den misbruger alt det Edle og Gode. Herimod maa man advare og stride. Aanden behersker Materien; den frie Villie kan beherske eller styre Naturens Drifter og overvinde Kjødets Lyster. Thi Gud behersker og styrer Verden, ubundet af enhver udvortes Nødvendighed, ubundet af Naturlove, som kun ere Udtryk af hans Villie, og som derfor ikke kunne indskrænke hans Villie, ikke heller indskrænke Menneskets frie Villie, som stemmer overeens med Guds Villie. Derfra maae vi gaae ud, og dertil maae vi komme tilbage. Saa er alt i sin rette Orden, og gaaer sin gode Gang.

Den anden Retning hos Tidsalderen, som synes at svække Troen paa Villiens Frihed og at slappe den moralske Kraft, er den herskende Luxus og raffinerede Nydelsessyge. At denne nu er mere udbredt og mere almindelig herskende, end den tilforn har været, kan vel neppe negtes. Men derved smeddes Menneskene i en tung Nødvendigheds Lænke **). Thi Fornødenhedernes Mængde og Trangten til Forlystelser stiger bestandig, Modens Magt tvinger Menneskene til at tilfredsstille

*) Hvorledes Determinisme consequent fører til Fatalisme, har Professor F. Douterweck tydelig vist i sit grundige og klare Skrift: Die Religion der Vernunft. Göttingen 1824. Side 342—344.

***) Serviet æternum, qui parvo nesciet uti. *Horatius.*

de paastrængende og tiltagende Fordringer, og Bysternes Tillokkelser byde det samme, vel mere smigrende, men ikke mindre herskesyge og strenge *). Under saadanne Omstændigheder synes Menneskene, at de maae give efter, at de ikke kunne staae imod, og at deres Willie ikke er frie, men tvungen af Nødvendigheden. Dette er vistnok ogsaa Tilfældet i en vis Henseende; thi hvad man ikke vil, det kan man ikke **). Endogsaa utilladelige Midler til de mangfoldige Fornødenheders Tilfredsstillelse ansees for tilladelige, fordi de ansees for nødvendige. Man troer ikke, at den frie Willies Kraft kan opløste Mennesket over en saadan Nødvendighed. Hvad Følgen heraf bliver, er ligesaa let at tænke, som det er isærefaldende i Livet. Uredelighed og Uæisomhed ere Følgerne. Men de ere farlige Landeplager og frygtelige Huuskors. Det bedste Hjælpemiddel herimod maa komme indenfra, fra den Overbeviisning, at et Menneske med Guds Hjælp kan gjøre Ret og Skjel, og at han kan finde sit Udkomme, naar han vil gjøre Ret og Skjel og nøies med det Fornødne. Det vil sige: den Overbeviisning, at Mennesket har fri Willie, og at Gud styrer Verden. Thi den, som virkelig troer dette, han vil altid have Mod og Kraft til at bestemme sig for det, som er ret og godt, og som er Albestyrerens Willie, og til at affkye det modsatte, og han vil aldrig føle sig tvungen af nogen udvortes Nødvendighed til at tage en nedrig Beslutning eller til at begaae en skammelig Handling. I vor Tid altsaa, da Livets Fornødenheder ere saa mange, da baade den virkelige og den indbildte Trang og Nød er stor, er det især vigtigt og nødvendigt, at minde Menneskene om, at de have fri Willie, og at de kunne, naar de ville, bryde hvert fornødrende og skammeligt Aag ved Selvfornegtelse og Æisomhed, og med Frihed have sig over enhver Nødvendighed, som vil drive dem til flette og vanærende Handlinger og undergrave deres Livs Værd og deres Hjertes Fred.

”Hvor det dog er sergeligt”, skrev for ikke længe siden Hr. Pastor Bastholm i Slagelse i sin Beretning om et gyseligt firedobbelt Mord, — ”hvor det dog er sergeligt, naar et Menneske ikke ret troer paa sin Sjæls Frihed”! Ja vel er det

*) Voluptates, dominæ blandissimæ. Cic. de off. II, 10.

***) Quod diu nolimus, posse desivimus. Sen. Ep. 55.

førgeligt. Det kan berøve ham al Kraft og Værd og Fred. Med Rette kalder den ædle Schiller Frihed, Dyd og Gud indholdsfulde Ord og "Troens Ord" *), om hvilke han synger:

"Dem Menschen ist aller Werth geraubt,
Wenn er nicht mehr an die drei Worte glaubt."

Det er maaskee for en Deel gaaet Schiller med denne Sang, som det saa ofte gaaer Digterne, at de sige mere, end de selv vide. Thi hvad Schiller siger om Friheden, synes ikke at være det, som egentlig skulde siges, og det har neppe været ham selv klart. Men mærkeligt er det, at han sætter Friheden overst blandt Troens Ord, og lader Dyd og Gud følge derefter. Deri ligger der vist meget sandt. Thi uden Frihed, uden frie Villie eller Selvbestemmelseevne er der ingen Dyd, som just er den frie Villies Godhed og Fasthed, og uden Troe paa Villiens Frihed eller paa den frie Villies faste Beslutning kan der ingen Troe paa Dyd være til; men kan et Menneſke ikke med Frihed ville det Gode og udøve Dyd efter Guds Villie, da kan han heller ikke troe paa en hellig og almægtig Gud, der er Verdens Skaber og Styrrer. Saaledes falder ogsaa Troen paa Gud, naar Troen paa Sjelens Frihed og Dydens Muelighed forsvinder **). Men ligesom Troen paa Sjelens Frihed tillige fører til Troen paa Gud og Dyd, saaledes er vistnok Troen paa Gud den sande Grund til Overbeviisningen om Villiens Frihed, og denne Overbeviisnings fasteste Støtte; thi Villiens Frihed var ikke muelig, hvis ikke den fuldkomne Frie var Verdens Skaber og Styrrer.

*) Die Worte des Glaubens.

***) At jeg her tager Troe i subjektiv Forstand, vil jeg bemærke for at forebygge en Misforstaaelse. Ligesom jeg ogsaa vil have det, som jeg her har sagt, forstaaet saaledes, at dette vilde ske, hvis det Følgerigtige skeete. Men det Følgerigtige bliver, (skjøndt det aldrig fuldkomment indtræffer, naar det strider imod Menneſkets egentlige Natur), dog let herskende til en Tid eller hos enkelte Menneſker. Derfor maa man ogsaa her følge den gamle Regel: principiis obsta, og man maa ikke stole for meget paa Menneſkenes ofte lykkelige Inconsequents.

Den, som virkelig troer paa Williens Frihed, og som kan sige med Digteren:

”Skjebne! raad for Sorg og Lyst!

Willien raader i mit Bryst *)”,

han vil føle, at han kan ville, hvad han bør, og at han kan ”have Afstye til det Onde og hænge fast ved det Gode.” Altsaa vil han ogsaa troe paa Dydens Muelighed under alle Skjebner; og derfor vil han ogsaa med den fasteste Tillid og Kjærlighed holde sig til Gud, ”som virker i os baade at ville og at udrette”, det er: som har givet os fri Willie, og som giver os Kraft til at elske og eie det Gode, naar vi selv ville. Thi Gud vil det Gode; men det Gode kan kun komme til den, som vil det; og derfor har Gud givet os fri Willie, for at vi kunne vælge det og modtage det. Hvorledes dette kan skee, ligger udenfor de Grændser, som vi have sat for denne Undersøgelse; men saameget vilde vi dog sige for blot at antyde, hvad Forbindelse der er mellem Williens Frihed og Dyd og Religion, og hvorledes hiin er uadskillelig forenet med det Høieste og Helligste som Mennesket kjender og kan nævne. Vi troe derfor ogsaa passende at kunne slutte med Schillers Ord:

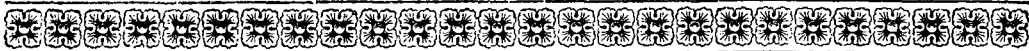
”Dem Menschen ist nie sein Werth geraubt,

So lang er noch an die drei Worte glaubt.”

Hos den nemlig, som troer paa disse Ord, findes Betingelserne for al menneskelig Forvædning og Fremgang i Fuldkommenhed, hos ham er Spiren til det Gode endnu levende og frisk, og derfor har han ikke tabt sit Værd, om han endog skulde være afvejet meget fra den rette Wei; thi han kan vende tilbage, efterdi han veed, hvorhen han skal vende sig, og veed, at han kan, naar han vil. At Menneskene dertil behøve en høiere Bistand, dette er ligesaa vist, som det aldeles ikke er en Indvending mod vor Lære. Thi selv den høiere Bistand kan kun modtages af den frie Willie, som vil modtage den. Derfor kommer denne Bistand ikke til Gjenstridige og Forhærdede; thi de ville ikke modtage den. Og naar der siges til alle: ”Søger, saa skulle I finde”! saa ligger deri uuegtelig den Lærdom, at Menne-

*) Oehlenschlägers samlede Digte, 2den Deel, S. 90.

Stets Stræben gaaer ud fra hans frie Villie, og at denne frie og gode Stræben skal lykkes og naae sit Maal, fordi den stemmer overeens med Skaberens Villie og understøttes af hans almægtige Kraft, for hvilken alle Hindringer maae vige, og hvilken alle Kræfter og Magter maae tjene. Frihedens Stræben er derfor en Stræben til Guds Rige, som ogsaa er Frihedens Rige, og hvortil vi ere kaldte, just fordi vi have fri Villie, ligesom vi have fri Villie, for at vi kunde kaldes dertil. Lad os derfor agte og værde Villiens Frihed: thi uden den kunne vi ikke bruge vor Fornuft og ikke følge det himmelske Kald. Lad os derfor kæmpe baade mod Determinister og Fatalister og mod Fanatikere og Obscuranter! Kampen for Sandhed og Frihed er den ædleste Kamp.

Den menneskelige Villies Frihed.

(Efter M. Gustav Ferdinand Boekshammer).

Om det ikke var raadeligere at tilside sætte alle dybere Undersøgelser om den menneskelige Villies Frihed, og ene og alene at holde sig til den sædelige Følelse og Samvittigheden, uden at lade sig forstyrre af Metaphysikkens Tvivl og Vanskeligheder; — dette Spørgsmaal kunde man vel, hvad Livets Førelse angaaer, ligesvem bejae *); men for Videnskaben maatte ikke desto mindre ogsaa denne Mark stedse staae Undersøgelsen aaben; thi her er ikke Handling, men Sandhed og Sammenhæng i Erkjendelsen det nærmeste og fornemteste Maal. Man kunde prise den lykkelige, som aldrig havde hørt tale om en fri eller ufri Villie, og som trolig følgende sin Bevidsthed om Ret og Uret, volig udøvede det Rette, uden at bekymre sig om Spørgsmaalet om Friheden. Hvor det gjælder at handle, vil endog Philosophen, i hvis System Frihed vanskelig indføres,

*) "Det er et mærkeligt Særlyd, at saasnart vi blot adspørge den simple Menneskeforstand, da finder den intet Vanskeligt, intet Tvivlsomt i at bejae det store Spørgsmaal om Menneskets Frihed; men at det kun er den grublende Fornuft, som ført ind i Speculationens dybere og vildfommere Labyrinth, tidt forgjeves har søgt en Ariadnes Traad, ved hvis Hjælp den kunde finde Udgangen; og at mangen Vei, som den har betraadt, kun har ledet den hen i nye Frgange. Saasnart Menneskene virkelig handle; saasnart de uden Partifkthed bedømme deres egne Handlinger; saasnart de demfælde andres: behandle de altid sig selv, behandle de altid andre, som frie Væsener; og hvor Samvittighedens Dommerie ei er ganske lukket af Slummeren, der kan intet Blandværk af Speculativt Sophisterie, om at Villien ei skulde være fri, udmale sig med saa tryllende Farver, at dette indvortes Die derved bliver blandet." Pastor Tage Chr. Müller om Menneskets moralske Frihed. Denne Afhandling findes i Søllands Stifts Landemodes videnskabelige Forhandlinger, 3 Bd. 1 S. 1817.

forglemme dette, og, hvis han ellers er en Mand, vide at vælge, hvad han skal, og ligesom Luther vise sig som en fri og dygtig Mand, det maaskee ellers forsvarede *servum arbitrium* tiltrods. Men just derfor skulde det staae Metaphysikken frit for uden Frygt at anstille sine Undersøgelser om denne Gjenstand.

For den, som er svet i Tænkning, er Spørgsmaalet om den menneskelige Friheds Væsen, og hvorledes samme lader sig forene med Troen paa Gud og med Antagelse af en evig Verdensorden — allerede for sin Vanskeligheds Skyld af høj Tillokkelse og umueligt at afvise. Nødt ved sin inderste Følelse til at tillægge sig selv og andre snart Brøde og snart Fortjeneste, altsaa nødt ved sin Sambittighed til at betragte de menneskelige Handlinger som frie: maa enhver redelig Forsker i det mindste ønske, at see denne Antagelse i Overensstemmelse med hans Lands øvrige Fordringer, med hans Kundskab om Gud og hans Indsigter i Naturen, eller dog at see den forsvaret imod de indtrængende Vanskeligheder og Modsigelser. Spørgsmaalet om Frihed er uundgaaeligt. Enhver Naturforskning higer, ligesom ubevidst, hen til Mennesket, i hvem den jordiske Natur opnaaer sin Fuldbendelse, men i hvem ogsaa en høiere, ikke jordisk Natur findes, der synes at staae ligesaa høit over det blot organiske Liv, som dette over den Bevægelse, der bevirkes blot ved Tiltrækning og Lyngde. Altsaa endogsaa udgaaende fra Naturen søger Betragtningen at komme til Intelligenz; Naturen skal opløse sig i Aand, Nødvendigheden i Frihed. Ogsaa for Historiegrandstøeren og Digteren frembyder sig en lignende Opgave. Thi det, som man kalder Verdenshistorie er dog mere end Skjebnens og Nødvendighedens strenge Gang, i det dens store, i Sandhed opløstende Side, det Tragiske i Verdenshistorien, just bestaaer i Williens selvstændige Fremtræden, i Frihedens Kamp med Nødvendigheden. Hvorfor ogsaa Poesien, uden begges uopløselige Sammenværen, i det de snart kæmpende træde imod hinanden, snart forsones med hinanden i Enighed, maatte undvære sin oplivende Grund og nedsynke i Aandløshed, ja i virkelig Død. Menneskets alleraandeligste Bestræbelse, Sysselsættelse med Ideerne, kan ikke komme af Stedet, ja ikke engang finde Sted uden Aandens frieste, selvstændigste Virksomhed. Eller er det ikke en Ufbrydelse af de efter Naturlove sammenknyttede Fornemmelser, og tillige en Opløstelse over de udbortes Begivenheders Kjede, som først bringer Mennesket til sig selv, og især betegner den Philosopherendes Tilstand? At det for Handlemaaden ikke er af nogen Betydning, om Fornuften, i det den giver Love, ikke igjen bestemmes ved Indsigelse andenstedsfra, altsaa i en høiere Henseende dog er ufri, det har sin Digtighed for den, hvem Spørgsmaalet ikke paatrænger sig. Men det stemmer ikke overeens med et forskende Sindes Fornødenheder og sædelige Følelse; for dette er det ikke nok, at det villende Menneske kun mener at fuldbringe sin egen Handling, medens han dog, efter hiin Forudsætning, med sit inderste Væsen tilhorte Udviklingen af en skjult Nødvendighed. For Grandstøeren i det

mindste vilde derfor den practiske Frihed ikke være noksom sikket uden den transcendentale; thi en stedse tilbagevendende indre Tvedragt, Braadden af en i hans Væsens Dybde liggende Modsigelse kan han ikke taale rolig eller ligegyldig. Heller ikke vilde det bekjendte Hjælpemiddel holde ud i Længden: at lade Sagen beroe paa sig selv i den theoretiske Philosophie og opgive Spørgsmaalet om Frihed, og derimod i den practiske Philosophie at erkjende Fornuften for lovgivende (fri), eller at postulere denne Frihed som en Fornødenhed for Handlingerne. Thi for at lade sig nøie dermed, udfordredes, at der gaves to Slågs Fornuft, een til Handling, og een til Tænkning, og det saaledes, at den ene ikke vidste noget om den anden.

Derfra den menneskelige Aands bestandig gjentagne Forsøg paa at løse Frihedens Gaade, derfra alle tænksomme Hoveders næsten instinktagtige Trang til at øve deres Kraft paa denne dunkle Gjenstand.

Men ligesom overhovedet faa mangt et Problem for vor Forskning, saaledes synes ogsaa denne Opgave at høre til de uendelige, og deri at herske en mærkkelig Analogie mellem denne og mellem den practiske Philosophies beslægtede Opgave, der sætter Hellighed som Maal, til hvilket vi, skjøndt vi ikke kunne naae det, dog skulle nærme os i det Uendelige *). Ligesom nu i det sidste Tilfælde Opgavens Storhed ingenlunde retfærdiggjør vor Modløshed og Fortvivlelse, men tværtimod opfordrer til rasløse Iver og høiere Stræben, i det den derhos streng nedslaaer den stolte Indbildning, som altid mener at være ved Maalet: saaledes forholder det sig med det for vor Viden fremsatte Maal. Derfor indeholder det ingen Modsigelse, at ansee den fuldstændige og aldeles tilfredsstillende Løsning af alle hidhørende Spørgsmaal for umuelig for Diebliffet og paa een Gang, og dog med Lyst og Haab at vove sig ud paa Veien, som synes endeløs. Derpaa beroer fornemmelig Speculationens Lykke og Forskningens Salighed, at saasnart eet Maal er naaet, viser det andet sig i det dunkle Hjerne, og indbyder til nye Anstrengelser. Just denne Eiendommelighed ansee vi for et uforkasteligt Vidnesbyrd om Menneskeaaendens Ufor-gængelighed, og det nærværende Liv vilde uden dette Gjenfæn af det Uendelige synes os uden Værd og Betydning.

Endskjøndt nu Frihedsfølelsens Kjendsgjerning, som den forkynder sig i den sædelige Bevidsthed, i Almindelighed ikke kan negtes, og skjøndt alle føle sig nødte til at

*) Herved synes det mig passende at erindre følgende Sted i Professor T w e t t e n s ægte kristelige og sand videnskabelige Forelæsninger over Dogmatiken: "So wenig wir die Gebote verwerfen dürfen, die wir nicht zu erfüllen, eben so wenig die Lehren, die wir nicht zu begreifen im Staube sind." Vorlesungen über die Dogmatik, S. 494. Vor mangelfulde Widen og vor feilfulde Willie kan nemlig ligesaalet være berettiget til det ene som til det andet.

erkjende og forudsætte, at Mennesket, forsaavidt det handler, er frit: saa møder der dog strax en ikke ubetydelig Vanskelighed ved at finde et videnskabeligt Udtryk for denne almindelige Følelse. Thi om endogsaa alle føle sig frie, saa vide dog ikke alle, hvad Friheden er. Uden at anføre alle enkelte, tildeels meget forskellige Definitioner, bemærke vi kun, at tvende Classer af disse synes os mærkbærdige. Nogle sætte nemlig Frihedens Væsen i Intelligentens Overbægt over det dyriske, og beskrive den altsaa som Aandens Herredømme over Begjeringer og Lyster. Men andre betegne Friheden vel mindre fordeelagtigt, men med Hensyn til dens empiriske Fremtræden mere tro som en Evne til det Gode og Onde. De første synes at beskrive Friheden paa den anførte Maade, enten for at antyde, hvori Friheden egentlig skulde yttre sig, eller for at undgaae den Vanskelighed, hvori en fra Gud udledet Evne til det Onde synes at indvikle os. Men de falde derved i en anden, ikke mindre betydelig Vanskelighed, fordi det bliver dem umueligt at forklare det forhaanden værende Onde af Villiens Frihed, og de nødes enten til at benegte det Onde, v : det Umoraliske, for saavidt det kan tilregnes, eller til at benegte Friheden selv — som Vilkaar *). Thi hvis Mennesket kun er fri, forsaavidtsom han hersker over sine Lyster og Begjeringer, saa var han i det modsatte Tilfælde desto mere ufri, og der kunde vel tales om en Frihed hos de Gode, men ikke om en Frihed hos de Onde, hvilket vilde være at ophæve det Ondes Tilregnelighed. Vel kan, i en skjøn Betydning af Ordet, den kaldes i Sandhed fri, som det lykkes efter Overvindelse af Lyster og Begjeringer, at gjøre det Gode herskende hos sig; men enhver seer, at dette kun er et andet Udtryk for Keenhed og Hællighed, angaaende hvilken der kan spørges, om Mennesket med frit Valg, altsaa med en Selbestemmelse, som forsmaaer det uuelige Modsatte, har tilregnet sig samme, om altsaa hiint Aandens Herredømme er hans Værk, eller hans Lykke. Friheden er derfor i og for sig selv noget andet end Intelligentens eller Aandens Herredømme.

I eet Punct er der dog en Overensstemmelse mellem den prøvede Definition og den anden, som Schelling **) har givet, deri nemlig, at begge nærmest have Hensyn til Frihedens Brug, den første saaledes, at den udtrykker, hvorledes Friheden skal bruges, medens den sidstnævnte Forsker beholder Frihedens modsatte Hovedyttringer for Die. Men naar Friheden defineres efter sin Brug, undrages da ikke Ideen selv fra Diet, og nogle empiriske Yttringer sættes i Stedet? Uden Tvivl udtrykker Ordet Frihed et negativt Begreb, nemlig Fraværelse

*) Vilkaar v : frit Valg. Det danske Vilkaar kommer af Willie og at kaare, ligesom det tydske Willkühr af Wille og kühren. Frit Valg eller Frihed i at vælge er derfor disse Ords første eller egentlige Betydning.

**) I Skriftet: philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit.

af Lyng og Røden *), og denne almindelige væsentlige Character vil ogsaa findes hos enhver fri Handling, hvorledes den endog ellers er beskaffen. Derimod ville de empiriske Beskaffenheder, der ere anførte som Kjendemærker i bemeldte Definitioner, ikke træffes ved enhver fri Villiehyttring, og høre altsaa ikke med til Frihedens Væsen. For snever er den Definition, at Friheden er Intelligentsens Herredomme; thi efter denne Bestemmelse udelukkes alle de Onde af de Fries Klasse **). Men upassende synes og den Definition, som forklarer Frihed ved en Evne til det Gode og Onde; thi denne Forklaring lader det være ganske uafgjort, om Valg og Selvbestemmelse finder Sted, eller kun Tilskikkelse og Nødvendighed. Desuden ligger i det mindste den oprindeligste Frihed, nemlig Guds Frihed, ganske udenfor denne Definition, da en Evne til det Onde ikke kan tilkomme ham. Selv høiere ufaldne Vænder vilde en Evne til det Onde kun meget uegentlig kunne tilskrives. Men tager man Ordet i bogstavelig Mening, ligesom man taler om en Evne til at flyve, eller til at tænke, og derved forstaaer en Kraft eller et Anlæg, som er til i den Hensigt at frembringe en virkelig Flyven eller Tænken, og som just skal bruges i den Hensigt; saa er det klart, at den menneskelige Frihed ikke kan kaldes en Evne til Godt og Ondt i den Forstand. Snarere vilde Begrebet, saaledes fattet, indeholde en Slags Bestemmelse til begge Dele, men udelukke den virkelige Frihed. Det Gode ligesom det Onde ligger i Friheden, begge opstaae i deres Modsetning som en Følge af den menneskelige Frihed. Af dens falske Brug udspringer det Onde, hvilket derfor ikke ligger i Evnen selv, og endnu mindre i dens rene Idee. Just derfor tilkommer Prædicatet: god, sædelig god, ingenlunde Friheden; thi det opstaaer først ved en bestemt Art af Frihedens Brug. Et Gode maa den vistnok kaldes, efterdi det Høiere i Mennesket, hans aandelige Personlighed betinges derved. Men paa Vænderens høiere Trin er Villiens Virksomhed ingenlunde indskrænket til Valget mellem Godt og Ondt. Villiens Kraft viser sig i saadanne oprindelige Livsbevægelser, som ikke have noget Hensyn til Sædelighed eller Usædelighed, ja som ere uafhængige af Sædelighedsloven, som Tilfældet er med den rene Selvbevidstheds Act. I denne rene Villie, d. e.

*) Det græske *ἐλευθερος*, fri, er egentlig den som kommer utvungen eller af sig selv, af det gamle Verbum *ἐλευθω*, kommer. Det latinske *liber* betyder nok egentlig ubunden eller løs og svævende, og er vel beslægtet med *librare* at svinge eller slunge. Thi at *liber*, fri, skalde komme af *libet*, det lyfter, er ikke rimeligt, da det vist oprindeligt har betegnet noget sandfæltigt. Ogsaa har denne Derivation den første Stavelses forskjellige Quantitet imod sig.

**) I en vis Hensænde ere de Onde ikke frie; thi de ere Slaver af onde Lyster og Lidenskab. Men da de selv ville være onde, eller ikke ville være gode, hvori just Ondskaben bestaaer, maae vi dog tillægge dem fri Villie. Med fri Villie gjøre de Onde sig ufrie, eller sætte sig selv som Slaver.

i den oprindelige, af sig selv handlende Aands Virksomhed, ligger der intet, som kunde kaldes ondt. Var dette Tilfældet, saa maatte det Onde rigtignok optages i Frihedsbegrebet; men der ved ophævedes Begrebet strax igjen, og det Onde maatte erklæres for naturligt, d. e. for nødvendigt. Overhovedet ligger der i det Udtryk, at Friheden er en Evne til det Gode og Onde, en vis Ubestemthed, eller snarere en dobbelt Mening. Skal dermed kun siges, at Mueligheden af Ondt og Godt, i moralsk Forstand, fremgaaer for Mennesket af Friheden, saa er det en ubestridt analytisk Folge: Sætning, men ingenlunde en Definition af Friheden. Skal derimod Meningen være, at det hører til Frihedens Væsen, at den er en Evne eller et Anlæg til det Gode som til det Onde, saa maatte det Onde vistnok, ikke leilighedsvis, som under visse Omstændigheder Sygdom af Sundhed, men altid og nødvendigvis udslyde af Friheden. Overhovedet maa man sige, at Umuligheden af Frihedens Afledelse fra Guds Villie, og det Ondes Nødvendighed er uden Fornødenhed og forud lagt ind i denne Definition.

Frihed er, negativ udtrykt, at tænke som Graværelse af Lovang, positiv, som bevidst Selvbestemmelse, hvormed en aandelig Personlighed eller Selvstændighed er givet. Villien er bevidst Virksomhed, Kilde til Handlingerne, som udspringe af Kræfternes Forening til Diemeed og Hensigter. Den er oprindelig baade Kræfternes Bevæger og Vaand, hvorved et aandeligt og personligt Liv opstaaer. Umiddelbar og tillige med Selvbevidstheden er ogsaa Villien givet, og ombendt, hvor ingen Villie er, der er heller ingen Personlighed. Og hvor denne mangler, kan vel den raade Kraft virke, og Begjerlighed og Drift finde Sted, men ikke en bevidst Virksomhed med selvstændig Retning og Hensigt. En bevidstløs Villie vilde være en sig selv ophævende Modsigelse. Det, som dermed kunde menes, er at betegne som en blind Syge (Lidenskab), og at sammenligne med de bevægede Elementers Driven og Trængen.

Begjæring og Villie maa ingenlunde forveksles. Begjæringen er Villien modsat, forsaavidt de begge vevelvis indskrænke, ja ophæve hinanden. Begjæringen, som Hunger og Tørst, søger at trække til sig og at mætte sig, og betegner i sin Overmagt en Graværelse af Villie eller rette dens Passivitet, hvorfor det begjerlige Menneske ikke alene er noget andet end det villende Menneske, men just det Modsatte af dette. Medens en Følelse af Uafhængighed nødvendig blander sig i Begjæringen, ledsages Villien af Bevidstheden om Uafhængighed. Dette sidste kan kun finde Sted ved en koncentreret Aandskrafts selvstændige Retning, ved en bevidst Virken og Handlen ligesom af sig selv. Derfor er Villien mere frastødende, end tiltrækkende, men ytrer dog tillige ved Siden af den Tendenz at modsætte sig det, som den ikke selv er, den Stræben at underkaste sig det Sidste, og at vise sig som en skabende Kraft.

Begjæring og Lidenskab, i og for sig selv betragtede, og uden Hensyn til deres muelige Uorden, ere, ligesom enhver Kraft og Virksomhed, paa deres rette Sted af uskatteer:

ligt Værd; men de have, som blinde, og derfor evig umyndige, med Dette ingen Stemme i Landens Raad, og de skulle aldrig løslades fra Forstandens og Villiens Formynderskab og Veiledning. Forstyrrelsen af dette Forhold er Synd, og det Onde ligger ikke i en enkelt Eone, men i Eovernes forkeerte Ordning og Brug, i den falske Samvirken og Jhinandengriben af Kræfter, som ere traadte ud af deres oprindelige Forhold. Villiens og Fornuftens Uvirksomhed eller tilfidsatte Brug er aldrig uden Brøde: herved betegnes den syndige Svagheds Tilstand indtil virkelig Lasterfuldhed. En heel Forkeerthed opstaaer, naar Villien, bedaaet af Begjeringer og Lidenskaber, som af falske Venner, reiser sig selv og den misbrugte Fornuft imod Loven, og udgjor een Hær med hine, og saaledes, bliver til en energisk Villen af det Onde, til Ondskab. Heri viser sig det Ondes Triumph og dets hele Frygtelighed, at de Kræfter, hvormed det er virksomt, oprindeligt ere de samme, som virke i det Gode. Derfra det evige Fjendskab mellem begge, og den Forstyrrelsesshyge, som klæber ved den fuldendte Usædelighed; thi kun af Sandhedens Ruiner og paa Gruset af det Gode er det mueligt at opføre en Bygning for Ondskab og Løgn. Derved, nemlig ved Kræfternes oprindelige Ligeartethed, bliver det mueligt, at just den lumpneste Sletthed formaaer ikke sjelden at udsikke Eoner (f. Ex. Mod og Landsnærvarrelse og Udholdenhed), som i sig selv ere af høit Værd, og som kun i deres nuværende Forbindelse ere fordærvelige. Ogsaa bliver det af Ovenstaaende begribeligt, hvorledes det kan lykkes den Onde, at gjøre sig udbortes gjeldende, og ved en hæslig Kunst at tilhykle sig den Godes Skikkelse. Thi ogsaa det Onde er, just fordi det kun er det forvanskede Gode, istand til at uddannes, og viser sig derfor ingenlunde altid som et raat Udbrud af Lyster og Begjeringer, (man maatte ønske, at dette var den høieste Spidse af menneskelig Syndefuldhed); tvertimod avler en ond Villie og en falsden Fornuft i Forbindelse med overkalkede Begjeringer hiin skinhellige Klogskab, hiin falske, ofte beundrede Viisdom, der kun kan betegnes som ond List og befindig Ryggeløshed. At udlede et Særsyn af den Art af Lyster og Begjeringer alene, er utilfredsstillende. Begjæringen vil hverken det Gode eller det Onde, fordi den overhovedet ikke vil. Ikke heller er den menneskelige Villie allerede væsentlig ond; den vil ikke oprindeligt det Slette, og en fuldendt Usædelighed er aldrig paa een Gang frembrudt af nogen menneskelig Sjæl *). Men den opstaaer efterhaanden ved Lystens Løkkelse. At høre efter denne, er den første, vistnok i og for sig selv undgaaelige Brøde. Og Usædeligheden vokser, under Kræfternes tiltagende forskyldte Uorden, indtil en vis Selvstændighed, lige som Sasterne i det menneskelige Legeme, der ere afvegne fra deres rette Gang, formaae at frem:

*) Tankesproget: nemo fit subito bonus, kan ligesaa godt siges om det Modsatte: nemo fit subito malus.

bringe en Udvekt, et for Livet fjendtligt, og dog deraf sig nærende Produkt. Derfor kan der især i et ved tidlig Brøde forført Sind, indtræde et Høidepunkt af det Onde, paa hvilket den overmægtige Syndighed bliver enhver Modstand for stærk, og enhver pludselig Omvendelse umulig, skjøndt den bedre Stemme hyder og kalder. Umulig i det mindste saalænge, indtil det Ondes sig selv fortærende Nafn har gennemløbet en vis Bane, ligesom en Sygdom ofte ikke kan overvindes før en indtrædende Kriks. Uden Tvivl er det en mærkbarlig Eiendommelighed ved det Onde, at ved al Dngtighed hos de enkelte deri virkende Kræfter, ved al dets tilsyneladende Selvfændighed, bliver der dog en indre, uopløselig Modsigelse, en undsættelig Følelse af Mangel og Ufammenhæng tilbage. Derved forraader et saadant Liv sig som noget Falst og Uvæsentligt, der ikke kan fremstille noget sundt eller varigt, og derfor viser sig næsten spøgelseagtigt. Just derfor bemærker man ofte hos enkelte flettænkende Personer, just hvor man mindst skulde vente det, en inderlig Forsagthed og Usikkerhed, lig deres Tilstand, under hvilke den faste Jordbund begynder at vakle. Den misbrugte Fornuft formaaer ikke længere at sammenholde de til et Løgnliv forbundne Kræfter, og Følelsen af at være løstrevet og adskilt fra Livets Grund ender med Sønderknuselse, eller feig Raadvildhed og Fortvivlelse. Gaves der en oprindelig Grund til det Onde som saadant, saa maatte det ogsaa kunne fremstille et naturligt og sundt Liv; og vanskelig kunde man da forklare den indvortes Modsigelse, Hykleriets og Selobedøvelsens Kunster *), og Angerens og Fortvivlelsens sig selv oprivende Qual. Der bliver altsaa intet andet tilbage, end at betragte det Onde som en Udvartning og en Misvæxt, og at ansee det som noget ikke selvstændigt eller væsentligt, og at forklare dets Fremtræden i Tiden af den Retning, som den frie Villie kan tage hos endelige Væsener. Den sidste Grund til det Onde ligger altsaa i det, som af Naturen og oprindelig ikke er ondt, nemlig i den mennefskelige Villie, om hvilken vi paastaae, at den er fri.

Uden Tvivl en mærkbarlig Paaastand, som, ihvor dagligdags den endogsaa er, dog ved nærmere Prøvelse og Sammenstilling med andre erkjendte Sandheder, viser sig vanskelig nok, saa at man fremfor alt maa fordre i det mindste en Retfærdiggjørelse af denne i mange Henseender paafaldende Antagelse.

Betragter man Tingene i den sandselige Verden, da synes de at danne en uafbrudt Rjede, hvis Led ere betingede ved hverandre. Det er et uoverseeligt, strengt i hinanden gripende Drihværk af Aarsager og Virkninger, en Rækkefølge, der, som det synes, afvinder sig ved en usønderlig Sammenhængs Traad. Villiens Frihed er: at den ikke er

*) Hykleriets Kunster vise, at det Onde kun kan holde sig ved Skindet af det Gode. Enhver Hykler er derfor et Vidne om det Ondes Tomhed og Stendighed.

underkastet denne Lov, at den hvert Øjeblik ved indvortes Selvbestemmelse, uden at være betinget ved noget udvortes, kan begynde en ny ideal Række af aandelige Virkninger, at den ogsaa vilkaarlig kan gribe ind i Tingenes for vore Dine afløbende Gang.

Ved blot Naturbetragtning og formedelst Indtryk udenfra kunde Menneffene umuelig føres til at antage Williens Frihed. Denne er ikke noget ved Abstraction opstaaet Begreb; thi af Nødvendighedens saakaldte Naturlove kunde ikke det Modsatte, Frihedens Lov, danne sig. Friheden er en Idee, oprindelig og saaledes indplantet den menneskelige Sjæl, at den ligesaa lidet vilkaarlig kan undslaae sig for den, som den vilkaarlig formaade at danne den. Deemed paastraae vi ikke, at ethvert enkelt Menneffe besidder denne, i Spiren overalt tilstede: værende Idee, i klar eller tydelig Bevidsthed; thi ogsaa de andre Ideer miskjendes enten aldeles eller anes kun dunkelt af mange Individuer, hos hvilke Sjelen aldrig eller sjelden kommer til sig selv. Men derfor vil ingen overhovedet frakjende den menneskelige Natur Evnen til Ideen; thi det vilde være det samme, som at sige, at der intet Ubetinget eller Uendeligt gives for Aanden, og at alle Forestillinger, som ere muelige for en Menneffesjæl, ere fuld: kommet udtømte ved Forstandsbegreber og Anskuelser. Aanden — efterat den længe nok har trættet sig i de sandfelige Tings endeløse Række ved Jagttagelse, Ordnen og Forbinden, støder dog tilsidt uundgaaelig paa saadanne Forestillinger, som ikke kunne sammensattes under eet Begreb med hine sandfelige Gjenstande, og som ikke kunne indordnes i deres Række; og det er mærkæværdigt nok, at just dette over Erfaring og Begreb liggende ikke alene, som det Allerværdigste, afnøder den høieste Deeltagelse, men at det alene gjør Menneffet til Menneffe, og at det, ihvor høit det endog staaer, dog fornemmelig regjerer Livets Gang; som det da er Ideerne, der ligesom følelige, kun utydelig tænkte, Himmelmagter endogsaa over Uldannede hyppig over en meer end jordisk Indflydelse og Herredømme. I Særdeleshed finder dette Sted ved Frihedens Idee (ligesom ved andre flere, navnlig ved Ideen om Gud), at den lader sig fornemme med en høiere Paatrængenhed, og boer i Sindet med en uudslettelig, skjøndt ubegreben Virksomhed. Det er Philosophiens Hovedopgave, at efterforske disse Aanden eiendommelige høiere Livsbevægelser, og at bringe Ideerne til tydelig Bevidsthed *). Hvad Frihedens Idee i Særdeleshed angaaer, da siger man med Uret, at den først opstaaer som en Følge af mangfoldige

*) Paa dette Sted synes en anden Philosophs Ord passende at bringes i Erindring: "Det er Philosophiens Forretning i alle dens Dele, at nedbringe Fornuftens Fred, og at være beredt til evig Krig mod Forstandens Hovmod, der misbruger Friheden. Kun derved beviser Menneffet, at det er kommet til Gud, at det forvandler sin Hovmod til Ydmyghed, og helliger sin Viden ved Troe." Chr. Weiß. von dem lebendigen Gott. Leipzig 1812.

Reflexioner over Forandringerne i den indvortes og udvortes Verden. Thi saa vist som Eftertanke over den sandfelige Verden fører tilbage til en første og fri Aarsag, der ikke mere hører til de sandfelige Ting's Klasse; saa vist som Reflexionen over vor indvortes sædelige Natur tilfidsst kun kan finde Hvile i Ideen om den sædelige Frihed: saa følger det dog ikke af alt dette, at denne Idee først opstaaer i Følge af hine Reflexioner, som en Udvei til at begribe begge Verdeners Forhold; og vanffelig var denne Idee nogensinde bleven anvendt i det omtalte Diemeed, hvis den ikke allerede var forhaanden uafhængig af ethvert Diemeed; i det just dens Anvendelse allerede forudsætter dens Tilstedeværelse, d. e. forudsætter, at det er umueligt for den menneskelige Aand, at berolige sig ved en endeløs Række af blindtvirkende Aarsager og Følger, eller hvad der er det samme, at det er Mennesket umueligt, at stille sig ved Frihedens Idee. I den oprindeligste Handling, i Selvbevidstheden er denne Idee allerede givet; thi just her finder Sjelen sig som een af sig selv handlende Virksomhed, den finder "Willien" saaledes hørende til sit Væsen, at det er den aldeles umueligt at tænke sig ikke villende. Allerede Ideens Tilværelse borger alt saa for Tilværelsen af en Virkekreds, der er ophøiet over den usønderlig Sammenhæng i den Bevægelse, som følger efter nødvendige Love. Derfra Menneskets Kamp mod Nødvendigheden, derfra dets Smerte over tilshneladende at bukke under for dens Magt. Thi begge Dele ere kun tænkelige under den Forudsætning, at Sjelens Væsen oprindelig besidder Frihed som sin Eiendom. Ganske vist føler Dyret ikke paa denne Naade Nødvendighedens Tvang, som det ikke desto mindre følger. Just derfor føler det ikke Frihedens Mangel, fordi det af Naturen er ufrit, ligesom den Blindfødte har ingen Forestilling om Mørke, fordi han mangler Forestilling om Lyset. For at forestille sig den dybe Nat, hvori han lever, maatte han have skuet Lysets Glæds. Kun den oprindelig frie kan føle Nødvendigheden, ligesom der udfordres oprindelig Varme, for at Kulden kan blive følelig. Williens Kraft er den varme, gennem den modstræbende Natur rindende Lystrøm, ved hvilken man først erkjender den deri om sig gribende Forfjønelse.

Hvo som vilde sige, at Friheden dog kun er en Idee, i Modsætning til det Levende og Virkelige, han havde just dermed miskjendt Ideens Natur, som ved sin Idealitet ikke taber noget i Realitet, og just derfor, som ovenfor sagt, ogsaa viser sig virksom i Livet. Friheden er hverken at betragte som en blot Tanketing, ikke heller som et Gode, der ligger hiøst og først endnu kan haabes, ikke heller som en tabt, skjøndt oprindelig Evne. Den af sig selv handlende Willie hører saa aldeles til Aandens Væsen, at hiin ikke kan borttages uden den sidste Tilintetgjørelse. Uden Aandens frieste Handling vilde et Menneske aldrig have sagt, eller endnu kunne sige til sig selv: "Jeg." Kun i det Sjelen vilkaarlig afbrød de forbigaaende Fornemmelers Række, i hvilke den snarere tabte end fandt sig, og i det den adskilte sig fra Tingene og de ved

dem bevirkede Indtryk, fandt den sig selv, ikke ved Sagen, men ved sin egen ubetingede og uafhængige Handling. Allerede Selvbevidsthedens Begyndelse er reen Selvbestemmelse, og ifølge deraf er Friheden en Kjendsgjerning, som falder sammen med Sjælens Væsen. Enhver Analyse af Selvbevidstheden viser altsaa tilbage til en Region, hvorhen den foregionne uendelige Kjede af blindtvirkende Aarsager og Virkninger ikke naaer, og hvor et langt høiere Liv, Aandens Liv, gjentager sig paa en ganske anden Maade end efter saakaldte Naturlove, og auktuer og kjender sig selv i denne Gjentagelse. Hiin nødvendige Rækkefølge finder her saa lidet Sted, at Selvbevidstheden kun indtræder, naar denne Rækkefølge er ophævet, og omvendt forsvinder desto mere, jo mere denne viser sig som herskende.

At fremdeles Sjelen bliver sig sin Identitet bevidst, midt under Tingenes Strømninger og under de udvortes Forandrings og de indvortes Tilstandes uophørlige Omvexling, er kun forklarligt deraf, at der findes noget i den, som ikke hører til disse udvortes Ting og heller ikke staaer under disse Love. Thi til Bevidstheden om sin Identitet udfordres noget Bestandigt, som, istedetfor at svømme med Strømmen, kan modsætte sig alle de sandfælsige Tings Forandringer, og see ned derpaa som fra en sikker Hvide.

Endelig den Filosofherendes Tilstand — hvorved bliver den muelig uden derved, at Sjelen vilkaarlig kan træde ud af de udvortes og indvortes Forandrings stedse fordrivende Rækkefølge, og midt i Forandringens Strøm vende tilbage til det Blivende som de foranderlige Tings Grund, og opløste sig til det Eneeste og Sidste, som aldrig forekmitter med i den afløbende Rækkefølge, men alene kan gribes ved Sjælens frie Henvendelse dertil. Aldrig vilde Aanden blive delecta i en høiere Erkjendelse, altid maatte den — ligesom nedstøttet i en dunkel Fornemmelse af de sandfælsige Ting og Forandringer — drive fort med de øvrige Ting, der ere i en uophørlig Forægelse og Henslyden, hvis den stod under de samme Causalitets Love. Kun den Fri formaaer at løbe sig løs, og ikke alene at adskille sig fra Tingene, men ogsaa, hvortil intet Naturløb er tilstrækkeligt, at gaae tilbage til deres Virkens Love og deres Tilværelses sidste Grund. Og vi kunne ikke indsee, hvorledes Sandhed og Videnskab kunde være tilgængelige for os uden Williens Frihed.

Hvad Kunsten angaaer, da er den saa langt fra at være en blot Gjentagelse eller uselbstændig Efterlignelse af det, der kommer tilsynne i Naturen Løb, at der tværtimod i Kunsten stræbes efter en Fremstilling af det, hvoraf den udvortes Natur kun er en sandfælsig Aabenbarelse, altsaa efter en Fremstilling af Naturens Urbillede eller de Ideer, hvorved Digteren og Kunstneren stiller en anden Natur imod den synlige, og hvorved han viser sig i sine Frembringelser som virkelig fri d. e. skabende. Men Uafhængigheden af den sandfælsige Natur viser sig ogsaa i Bedømmelsen af det, som deri er skjønt eller ikke, hvortil Maaleskoven ikke

igjen tages af den (saasom den indeholder kun Uffildninger, ikke Urbilleder), men af Ideen, som Digteren og Kunstneren, ifølge sin ideale Natur, selvstændig anvender. Ligesom nu den frie Villie er Grundbetingelsen saavel for al sand Videnskab, som ogsaa for Kunsten og Poesien, saaledes forholder det sig ogsaa i Henseende til al sand Handling:

Den sande Handling er uden Tvivl den, som er forbunden med Bevidstheden om den meest egne Virksomhed. Hvorledes kan en saadan Bevidsthed opstaae? — Ikke af den Følelse, at noget angaaer os nær, om endog vort hele Væsen var grebet deraf; thi vi vilde derved tale om en Fornemmelse, et Indtryk eller en Tilfikkelse, men ikke om Valg eller Beslutning. Heller ikke vil denne Bevidsthed opstaae, naar noget udvikler sig efter dunkle Naturlove af vor personlige Eiendommeligheds Dyb, f. Ex. en uforklarlig Afstøje, eller en fortryllende Tilbøielighed, eller nogen anden uvilkaarlig Stemning. Thi ved alt dette er der noget modt os, men ikke noget gjort af os, og vi kalde Tilfælde af den Art vel Begivenheder, men ikke Handlinger. Bevidstheden om sand Handling kan kun opstaae i den villende Aand, og det kun i det Tilfælde, naar den vidende om sig selv og bestemmende sig selv har besluttet sig til det Tilfattede. Kun formedelst den frie Villie bliver det, som skeer i os, til vor egen Gjerning, hvis sande Marsag just derfor ligger kun i os selv, nemlig i det, som enhver kalder sit eget Selv, d. e. det i Mennesket, som veed om sig selv og handler af sig selv. Nær kan derfor meget angaae os, dog intet nærmere end vor egen Handling; men med Bevidstheden om en saadan er ogsaa Bevidstheden om Friheden givet.

Ved enhver Handling er ogsaa Spørgsmaalet om dens sædelige Værd uundgaeligt. Hvorledes kommer Mennesket til at kunne, ja til at skulle anvende en saadan, ikke fra Erfaringens Verden tagen Maalestof paa alle menneskelige Handlinger?

Kjendsgjerningen selv er unegtelig. Det er en Nødvendighed, som dybt er indpræget den menneskelige Natur, at bedømme en egen eller fremmed Handling ikke blot som Begivenhed, men at prøve og dømme den efter dens egen sædelige Værd. Denne Adskillelse mellem den udvortes Gjerning og Aandens indvortes Handling kan heller ikke ansees som en Opfindelse af enkelte Vise og Lovgivere; thi den indeholder en almindelig, ogsaa for den Eenfoldigste søkelig moralsk Nødvendighed, og den gjenfindes altid, skjøndt i ulige Uddannelse og Lydelighed, dog i det Væsentlige hos de forskjelligste Folk i ældre og nyere Tid, og det under al Uliighed ellers i Sæder, Religion og Love. At en høiere Grad af Dannelselse udfordres til at bringe den betegnede Forskjel til tydelig Bevidsthed, nægtes dermed ikke, men det er overensstemmende med Sagens Natur. I ethvert Tilfælde høre Begreberne om Brøde og Ufkyldighed, om Fortjeneste og Strafværdighed til den menneskelige Naturs uforstyrrelige Eiendommeligheder. Men det er ikke Følgen, det er nærmest Villien, som en indre Stemme byder

os at tilregne Mennesket, og kun, hvor et Valg var mueligt, tale vi om Fortjeneste eller Straf-
værdighed. Derved finder den mærkværdige Bestemmelse Sted, at Bevidsthed gjelder overalt
som en Betingelse for Tilregnelser, saa at en Handling's sædelige Værd eller Uværd ikke afhænger
af noget Udvores, men gjøres afhængig af Landens inderste Liv. Ligesom den sande Tilfreds-
hed og Selvagtelse langt mindre er afhængig af det, som det lykkes os at fremstille i den
udvores Verden, end af det, som vi indvores have villet, saaledes tages ogsaa ved Bedøm-
melsen af fremmed Værd den sidste og høieste Grund af Menneskets Villie. Dennes Over-
eensstemmelse med en Lov, der byder med Udvendighed, uden at indeholde en Na-
turnødvendighed, og som er i sig selv af almindelig ubestridt Gyldighed, men ikke
desto mindre kan overtrædes hvert Øieblik, denne Overeensstemmelse er det, som
giver Værdighed og udgjør Sædelighedens Væsen.

Uden at sætte en indvores utaalelig Modsigelse i Menneskets Væsen selv, uden at
gjøre Samvittighedens Udsagn, paa hvis Virkelse ingen tvivler, til Løgn, kan man selvfølgelig
ikke antage, at det, som Mennesket ikke alene er vant til, men forbundet til at tilregne sig
selv og andre, i og for sig selv skulde ikke være tilregneligt, eller med andre Ord: Overbe-
viisningen om Villiens Frihed kan ikke opgives. At opgive den, var det samme som at mod-
sige de helligste Sælelser, at erklære de værdigste Ideer, Dyd, Sædelighed, Gjengjældelse, for
tomme Indbildninger.

Hvor lidet Antagelse af Frihed eller Ikke-Frihed er ligegyldig, allerede for
Følgernes Skyld, for Menneskets Værd og Vel overhovedet, er i Dine faldende. Vi tale
ikke om Følgerne, forsaavidt det er tilladt at forbigaae dem i en videnskabelig Undersøgelse:
Følgerne selv indtræde aldrig allesammen, fordi det er den sunde menneskelige Fornuft umueligt
at handle efter de Forudsætninger, af hvilke hine maatte udspringe. Thi vi forefinde allevegne
hos fornuftige Væsener et oprindeligt "Du skal", som gaaer forud for al Beregning af Følgerne,
et Bud, som ikke er opfundet, men som er givet tilligemed Bevidstheden, og som ikke staaer
under nogen Betingelse, men byder ubetinget. Det behøves ikke at beraabe sig paa et saadant
Bud, et saadant Princip, som er udtrykt i een eller anden Philosoph's System: uafhængig
af ethvert System taler i alle en Lov, som i det Væsentlige er een og den samme. Enhver
skal, det veed han, handle efter sin Samvittighed. Enhver maa agte Retfærdighed og
Sandhed ikke blot for sig alene, men han maa ogsaa ønske, at begge maatte agtes af
alle. I Enhver er der ligesom et Urbillede, udkastet efter den oprindelige Lov, og enhver
Bortfjernelse derfra forkryder sig ved en Følelse af Uro, ved en Bebreidelse, som kalder til
Omvendelse. Men et saadant "Du skal", som ingenlunde fordrer rolig Hengivelse i Tingenes
Gang, men ofte kraftig Modstand derimod, og som forbyder at lade sig bestemme alene

ved en Følelse af Behagelighed eller ved en sandsynlig Udsigt til siebliffelig Fordeel, men derimod fordrer, at Mennesket skal bringe Ideen alt andet til Offer, endog uden ængstelig at beregne, hvorledes Ideen kan lade sig fremstille i den udvortes Verden; et Bud af den Art er enten uden Mening, eller antyder en Evne til Ideen, altsaa ogsaa at "Du kan", eller en Villiens Kraft til at bestemme sig for et sædeligt Ideal, i hvorledes end Tingenes Løb ellers maatte være. At udlede Lovens Udspring selv af Erfaringen, vilde være modsigende, fordi Erfaringen kun lærer, hvad der er, ikke hvad der skal være, og fordi der i hiin Lov er opfullet et Urbillede, hvortil ingen givne Erfaring svarer, til hvilket derfor Mennesket skal nærme sig i en, just af den Marsag fordret, uendelig Progression. Der er altsaa for al Erfaring, og uafhængigt af samme, et Virksomhedsprincip i Sjelen selv, i Kraft af hvilket den foreskriver sig selv Love, og er altsaa fri.

Man kan ikke indvende, at der dog i Manden, for saavidt den er sig selv en Lov, kun afvindes en skjult Mechanisme, hvorefter altsaa Sjelen i sine Handlinger efterhaanden udfolder en indvortes forudbestemt Række af kun formeentlige Villiesytringer med en ikke bemærket Nødvendighed, og ifølge deraf iblinde adlød vel ikke en udvortes, men en indvortes Causalitetslov, lig et Uhrværk, der bærer sit Bevægelsesprincip i sig, og forsaavidt er negativt fri, men i Grunden dog kun er en Maskine og ufri.

Imod saadan en Antagelse og Sammenligning strider allerede Begrebet om en sædelig eller moralsk Lov, d. e. en Regel, som har ubetinget Gyldighed, uden at indeholde en tvivlende Nødvendighed. Men i det Hele indeholder det forhen Anførte afgjørende Grunde imod Mandens Mechanisme, ligesom især Sædelighed og Tilregnelser ikke kan bestaae med et saadant Maskin:Væsen. Endelig er der meget med god Grund at indvende imod den brugte Lignelse i Særdeleshed, og det er i Dine faldende, at den slet ikke er træffende. Uden at beraabe os paa, at der aldeles med Uret tilskrives Maskinen, som behøver Efterhjælp udenfra, og som bestandig er udsat for Forstyrrelser udenfra, et Slags Autonomie, bemærke vi blot, at Selvbevidstheden overhovedet, og den moralske Bevidsthed i Særdeleshed aldeles oversees i hiin Sammenligning — men dette er just det Characteristiske ved Manden. Ligesom nu Selvbevidstheden overhovedet ikke kan drages i Tvivl, saaledes kan ikke heller det, som er Selvbevidsthedens Kjendsgjerning, fornuftigvis negtes af nogen. Nu er det: "Jeg er", Bevidsthedens første og næst afgjorte Kjendsgjerning, om hvilken vi have viist, hvorledes den ikke kunde opstaae uden den frieste Handling, og hvorledes en høiere Verden, Erkjendelsens og Sandhedens Verden, derved gaaer op for Manden. Ligesaa afgjorte Kjendsgjerninger af Bevidstheden, som hine første, omendstjøndt kun muelige ved den, ere begge de andre:

”Jeg skal” — og ”Jeg er skyldig eller uskyldig”, om hvilke vi ligeledes have viist, hvorledes deres Fremkomst kun kan tænkes under Betingelse af Villiens Frihed.

Men da en Maskine aldrig er virksom af eget Forsæt eller for egne Hensigter, da den tvertimod forudsætter en forstandig Marsag, en Bygmester, efter hvis Hensigt og for hvis Niemeed den blindthen maa virke, saa spørger Eder selv, hvad I, naar Mennefskaandens nødvendige Mechanismus eengang var antaget, maatte domme, ikke blot om Eder selv og om Eders egen Værdighed, men hvad I maatte domme om den fuldkomneste Mand, om Gud, Ophavsmanden til det foregionne Uhrværk. Uden Tvivl var Mennefsket efter den Forudsætning ikke mere skabt i Guds Billede, men tvertimod var det Gud aldeles uligt. Og hvad var den øvrige Skabning, naar den paa sin høieste Spidse endte med Maskiner? Skaberen selv kunde herved ikke vinde, men vel tabe i Ver; dog — det forunderligste Særsyn var Mennefsket, som ifølge et af sin Ophavsmand foranstaltet Selvbedrag, ængstet af Samvittigheden, drømte Frihedens Drøm. Tilværelsen selv bliver uden Værd ved et saadant Ansyn, og Haabet om et andet Liv modbydeligt; thi der kunde, i det bedste Tilfælde, kun forstaae en endnu klarere Indsigt i den ubvuelige Rødværdigheds Drivværk og dermed Forskyrrelsen af den trøstende Indbildning.

Men hoo seer ikke, at Ansyn af den Art, allerede i det de ville tænkes, af sig selv opløses i Intet? Ikke eengang det vandtes ved Benegtelsen af Friheden, at det moralske Onde nu maatte ophøre. Vel synes det Onde at være bortryddet, naar man har ryddet den frie Villie af Veien; men nøie taget, er det kun Tilregneligheden eller Brøden, som er bortvæltet fra Skabningerne; den tilstedeværende Slethed og Usædelighed er ikke ophævet, og saalænge der gives endnu een fri Villie, en Grundvillie, maatte Grund til alt Ondt søges i denne alene. Altsaa maatte man under Forudsætning af hiin aandelige Mechanisme, som kun Skaberen kunde have indrettet, tilskrive ham ikke blot dets Ondes Tilladelse, ikke heller blot en Medvirkning derved; men han maatte være dets eneste Ophav. Det vilde være overflødigt omstændeligere at gjøre opmærksom paa det Piinlige og Selvomodsigende i saadanne Tanker, som dog nødvendig fremgaae af Frihedens Benegtelse.

Hidindtil var Opgaven kun denne: at estervise Friheden i Mennefskaandens eget Væsen, og at vise, hvorledes Villiens Frihed hører saa aldeles til Sjelens Væsen og Virken, at den ikke kan tænkes borte. En meget forskjellig Opgave vilde det være: at ulede Friheden af sine første Grunde, og at bevise, hvorledes den nødvendig maatte opstaae. At et saaledes bestemt Forsøg nødvendig maatte mislykkes, derfor lod der sig anføre flere Grunde, som dog aldeles intet bevise imod Friheden, naar man nemlig kan vise, at der hverken i Guds Væsen eller i Naturens Love findes noget, som kunde nøde

os til at opgive Friheden *). Alt vise dette, er vistnok baade den vanskeligste og meest tiltrækkende Deel af Undersøgelsen. Den korteste og sikreste Vej kunde det synes, naar man af almindelige Principer ikke alene udlede frie, i Verden virkende Williers Muelighed, men endog gjorde sammes Virkelighed begribelig. Men forstaaer man ved saadanne Principer Naturlove, saa vilde Friheden ved en saadan Fremgangsmaade forvandles til en Naturnødvendighed. En saadan Beviismaade er altsaa selvmodsigende. Alt vilde er stethen at handle, og at udlede Grunden til denne Handling af andre, udenfor Willien liggende Grunde, det er at ophæve det, hvorom Talsen er, det at vilde.

Friheden ligger, i Henseende til sin Kilde og sin egentlige Virkekreds, i en ganske anden Region, og udenfor Tingenes mechaniske Udviklingskræfte. Den maa tænkes som umiddelbar udspringende af det Oversandselige, som et Lys, der skinner ind i Rummet i Verden og i Nødvendighedens Kreds, uden derfor at være underkastet disses Love; ligesom Lyset gennemtrænger og oplyser Rummet, uden at udfylde det, og uden at bindes eller holdes deraf. Kun i Gud kan den sidste tilstrækkelige Grund til Friheden ligge; og endstjøndt der endnu kan blive mangt et Spørgsmaal tilbage om den Maade, hvorpaa den kommer fra Gud og indtræder i Virkeligheden, saa synes dog Esterviisningen af dens Kilde i det guddommelige Væsen selv ikke at falde udenfor den menneskelige Videnskabs Grændser.

Guddommen er ingenlunde saa utilgjængelig for Aanden, at Ideen om det høieste Væsen maatte kun tænkes som Skranke, og ikke som Gjenstand for Speculation. Ideen om dette Væsen har vistnok Indhold, og er ikke af blot benegtende Natur. Snarere ligger den eneste Grund til hiin store og levende Deeltagelse, som enhver dybere Forskning vækker hos os, i den altid forudsatte Muelighed, at erkjende noget om den Fuldkomneste. Det høieste Menneskelige, eller den aandelige Personlighed, fører af sig selv enhver Estertænkende

*) Hermed er det interessant at sammenligne et Sted af et andet fortrinligt Skrift: "Man har gjort ilde i, at man vilde bevise Friheden, det er: udlede den af en højere umiddelbar vis Grundsaetning, hvilket er umueligt, da den selv er det høieste i Mennesket, og er umiddelbar vis, efterdi den selv først gjør al vilkaarlig Forstandsbrug, al paa bestemte Diemeed henvendt Begjæring, al Sigen: Jeg vil, muelig. Denne umiddelbare Vished ligger i Bevidstheden, i al Widen om vor Væren, sølgelig ogsaa i vor Widen om vor fornuftige Væren. Alt, hvad Ethiken her kan gjøre, er at bestemme, hvad man egentlig forstaaer ved Frihed, at gjøre opmærksom paa den som en umiddelbar Kjendsgjæring af Bevidstheden, for at den kan erkjendes for det, som den er, og at vise, at Indvendingerne mod Friheden kun træffe det falske, men ikke det sande Begreb derom." Dr. Simon Erhardt Grundlage der Ethik. Freiburg 1821. Side 121. Indvendingerne mod Williens Frihed ere i dette Skrift gjendrevne i Korthed med en sjelden Klarhed og Kraft. Side 128—142. Men hele Bogen er værd at læse.

til et allerhøieste, overmenneskeligt Væsen; og vi vide ikke, hvorledes Aand og Frihed kunde blive Mennesket til Deel, uden ved den oprindelig frie, allerfuldkomneste Aands Villie.

Den indre Stemme i Mennesket, som minder ham om hans Bestemmelse og Pligt, tyder hen paa Friheden, formedelst hvilken han kan — det være nu ved menneskelig eller guddommelig Hjælp — ved fri Henvendelse til Gud bevirke en Forbedring og Forvandling af sit Indre. Hvorledes man endog nærmere vil bestemme og forklare denne indre Stemme, den maa dog have sin sidste Grund kun i Gud, og kan kun betragtes som et i Hjertet fornummet Guds Ord. Derfor maa ogsaa den Frihed, hvorpaa hiin guddommelige Stemme faa bestemt beraaber sig, være tænkt i den guddommelige Forstand og villet i den guddommelige Villie, det er: den maa være virkelig. Hvo som vilde negte dette, maatte i Ideen om Gud selv eftervise saadanne Bestemmelser, med hvilke den menneskelige Villies Frihed var usforenelig. Men allermindst maatte en saadan beraabe sig paa Guds Villie overhovedet og paa den guddommelige Hellighed i Særdeleshed. Thi naar Gud har en Villie, og navnlig en hellig Villie, hvorledes skulde han da ikke have villet det, uden hvilket et helligt Væsen aldrig kunde blive til, — Villiens Frihed? Jo mere man i Henseende til Gud holder fast paa Ideen om den frieste og meest levende Personlighed, desto vissere bliver den Slutning, at et saadant Væsen umuelig kan have Lyst til den mueligst fuldkomne Maskine.

Kun Væsener af den Art, i hvilke Gud igjen erkjender sin egen Aand, ere skikkede og værdige til, at Skaberens henvender sig til dem med den guddommelige Kjærlighed, hvormed han elsker Verden fra Ewighed, ligesom de ogsaa igjen formaaer at erkjende ham og elske ham. Thi skikkede til Kjærlighed og Gjentkjærlighed ere kun Personer. Omendstjøndt det nu hører til Aabenbarelsen af Guds Væsen, at Mennesket er et personligt Væsen, saa er han dog derfor ikke at betragte som et blot Middel. Thi just derved, at Mennesket har Personlighed, har han sin Tilværelses Diemed tillige i selv, d. e. han er kommen til det Trin af aandelig Værdighed og Selvstændighed, paa hvilket han er istand til at være noget for sig selv og ved sig selv. Derfor staaer ogsaa Opnaaelsen af det ham foresatte Maal i den næieste Sammenhæng med hans egen indvortes Virksomhed. Vel er altsaa Mennesket til, fordi Gud vilde aabenbare sig; men Gud havde ikke aabenbaret sig som Villie til Kjærlighed og Hellighed, hvis Mennesket ikke tillige var istand til at erkjende sig selv som et personligt Væsen, der har sit Diemed i sig selv, og til at stræbe af egen Kraft efter den fuldkomneste Tilværelse. Men hvori vilde vi sætte dette, hvis ikke deri, at den oprindelige Idee realiseres i Livet, og Mennesket ved egen Virken uddannes til Liighed med Gud? Men saavist som Gud vil Sædelighed, saavist maa han ogsaa ville alle de Betingelser, under hvilke denne alene er muelig. Hvad enten Sædeligheden nu

vifer sig som Selvfornægtelse, eller som Kjærlighed, altid beroer dog dens Muelighed og dens Værd paa Villiens Frihed.

Thi skjøndt Kjærligheden følger en skjøn Tilrækning uden Beregning, saa er den dog kun derved Kjærlighed, at Lovang er bortffjernet deraf, og Hengivelse til hiin Tilrækning er Sjælens frieste Handling. Men Selvfornægtelsen, som streng holder paa Lov og Ret, hentyder allerede ved sit Navn paa et Selv, der ligesaavel kunde overvinde som overvindes; og Lov og Ret (Forholdsregler for det ikke allerede af Naturen bestemte) ere Begreber, som kun have Betydning for den Frie. Da nu disse Begreber nærmest have afsjort Gyldighed for den nærværende Tilværelse, og Opfordringen til et sædeligt Liv angaaer enhver, saa synes det, at Betingelsen for et saadant Liv ikke kan fattes nogen. Enhver maa altsaa have virkelig fri Villie. Livets Kamp vilde ellers være Spilfægterier.

Men hvorledes kan en Skabning have en Magt, som i en vis Henseende er uafhængig af Gud? At Verden og alle Væsener i Verden ere afhængige af Gud, kan ikke betvivles. Skabningernes Afhængighed af Gud er en Folge af Guds Almagt, og er en Betingelse for Tingenes Vedbliven. Men saa vis som Skabningernes Afhængighed af Gud er, saa vis er ogsaa den menneskelige Villies Frihed. Der maa altsaa gives en Afhængighed, hvormed Selvfærdigheden kan bestaae. Var Gud en død Lov eller en blindtvirkende Kraft, da kunde et saadant Forhold ikke finde Sted. Af en saadan Natur kunde ingen Personlighed udvikle sig, og mod en saadan Causalitet kunde ingen Selvfærdighed holde sig. Underledes forholder det sig med den levende, personlige Gud. Vel maa alt Liv være afhængigt af ham, saavel i sin Oprindelse som i sin Vedvaren. Men denne Afhængighed er ingen Benægtelse af Villiens Frihed. Exempler af den synlige Natur kunne opløse dette Forhold. Det, som er avlet, er med Hensyn til sin Tilblivelse, men ikke i Henseende til sit Liv, afhængigt af den, som har avlet det. Planten er i begge Henseender afhængig af Jorden, af hvis Skjød den er udsprungen, men den har dog en vis Selvfærdighed, som kjendes af dens eiendommelige Væxt og Dannelse. Hvad Skabningernes Selvfærdighed er paa de lavere Trin, det er den menneskelige Villies Frihed paa det høieste Trin.

All Grund til Skabningernes Fuldkommenhed er at søge i Skaberens Fuldkommenhed. Nu hører det til Guds Fuldkommenhed, at han ikke virker som en blind Magt, men som Wiisdoms og Kjærligheds Villie. Og for at frie og personlige Væsener kunne eksistere ved Siden af ham, lader han sin Magt ikke raade ubetinget, men betinget ved hans egen Villie. Vilde nogen sige, at Gud derved indskrænkede sig selv og i en vis Henseende deeltog i Endeligheden, saa udtrykte han dermed en sand religiøs Idee; men han maatte tillige sige, at Gud derfor ikke ophørte at være uendelig. Thi dette er fuldkommen

foreneligt, naar der tales om det Evige. Men spørger nogen, hvorledes kan en ubetinget Virkefrihed være givet Menneskene uden Forstyrrelse af de nødvendige Forhold, saa benegte vi, at den menneskelige Virkefrihed er ubetinget, thi den menneskelige Frihed er Frihed til at ville, ikke Ubundenhed i at virke paa Verden.

Formedelsi Forholdet mellem Menneskets Afhængighed af Gud og dets Selvstændighed er der ogsaa en dobbelt Forbindelse mellem Gud og Menneskene: Naturens eller Livets, men ogsaa Kjærlighedens og Aandens Baaud. Det første betegner et nødvendigt, det andet et frit Forhold. I Kraft af det første har Sjelen sin Rod i Guds Væsen, og ingen Frihed kan løsrive sig fra den Sammenhæng, hvori Mennesket som Naturvæsen staaer til sin Skaber. Det andet Forhold, som efter sin Natur er et sædeligt, skal knyttes ved Kjærlighed og Erkjendelse, som fri Henvendelse til Gud fra Menneskets Side, og det jo mere den oprindelige Kjærlighed kommer Mennesket imøde. Om det knyttes, eller forstyrres og sønderrives, tilregnes Mennesket som Fortjeneste eller Brøde, d. e. ansees som hans Værk.

At den menneskelige Villies Frihed, kan bestaae med den guddommelige Verdens Regjering, er let at indsee; thi Almagten regjerer Verden, og derfor kunne de endelige Væseners Frihed og Selvstændighed ikke forstyrre Verdens Orden, skjøndt de vel kunne prøve derpaa. Og at denne Villiens Frihed ikke alene vel kan bestaae med Guds Fuldkommenhed i det Hele, men endog nødvendig følger deraf, det have vi ovenfor søgt at vise, og ville kun tilføie, at det høieste Væsen viser sig derved allerfuldkomnest, at det, istedet for at virke med alt opslugende Magt, virker som Hellighedens og Kjærlighedens Aand paa en betinget Maade *). Derimod ville vi ikke saa ganske afgjøre, hvorledes den menneskelige Villies Frihed kan forenes med Guds Forudvidenhed. Kun ville vi bemærke, at Villiens Frihed ikke kan negtes, fordi den kunde synes uforenelig dermed. Thi hvad der af andre Grunde, er vist, bliver ikke til Umulighed, fordi det synes paradox i Sammenstilling med en enkelt Sandhed. Selv Ideen om Gud er ingenslunde af sædvanlig Begribelighed, men dog betegnet med en uimodstaaelig Vissheds Præg. Men Hovedsagen her er, at Tiden ikke er for Gud, hvad den er for de endelige Skabninger, og at den guddommelige Forudvidenhed maa tænkes paa en anden end blot timelig Maade. Ligesom Guds Alstedsnærværelse

*) Jo adlere og dygtigere et Menneske er, desto mere agter han andres aandelige Frihed og giver den Maaderum. De Uable og Svage frygte for andres indvortes Frihed og ville lagge den i Lænker eller føre den i Ledebaand. Selv heraf kunne vi slutte, hvorledes den Ufuldkomne og Almagtige betragter og behandler Aandens eller Villiens Frihed.

ikke maa tænkes materiel i Nummet, saaledes maa hans Alvidenhed og Forudvidenhed, om man vil bruge dette Udtryk, ikke tænkes successiv i Tiden. Guds Kundskab om det, som er i Mennesket, kan ikke være en Læren og Kjenden efterhaanden, men maa være en Anskuelse af det menneskelige Liv i det Hele. Vi erkjende nu stykkeviis, og haabe engang at skue Ansigt til Ansigt, at erkjende saaledes i en umiddelbar Anskuelse, som vi erkjendes, d. e. som Gud kjender os. Alle Ting falde efter deres Væsen, under Guds Anskuelse, og Mennesket staaer for Gud hvert Dieblit som den, han egentlig er. Dette søger vel den menneskelige til Succession bundne eller vante Tænkemaade at gjøre sig mere begribeligt som en Forudviden; men for Gud selv er det hverken en Forudviden eller Forudbestemmen, men en evig, uforanderlig Erkjendelse, en stedse nærværende klar Indsigt i alle Tings Liv og Sammenhæng. Og den guddommelige Wiisdom, som er evig og allestedsnærværende, behøver hverken en Forudvidenhed eller en Forudbestemmelse, for at kjende Mennesket og styre Verden.

Endelig synes det, at man, hvor Talsen er om frie Manders Forhold til den guddommelige Mand, ofte anvender Begreber, som ere derpaa ganske uanvendelige, nemlig Begreber, som ere abstraherede af Betragtningen af den physiske Verden. Men aandelig Virksomhed er, ligesom den aandelige Nærværelse, i sin Natur ikke forstyrrende for andre Mander og udelukker dem ikke. Rigtig nok kunne to eller flere Legemer ikke paa samme Tid udfylde eet og samme Rum, eller bevæge sig deri uforstyrrede; men alle disse Love tabe deres Betydning, naar de anvendes paa en oversandselig Verden. De forskjelligste og meest modsigende Tanker og Meninger kunde finde Sted til samme Tid om den samme Ting, uden at de forskjellige Individuers aandelige Selvstændighed og uforstyrrede Frihed derved formindskes eller afbrydes. De Love, som følge af Materien og dens Ujænnemtrængelighed, angaae ikke Manden og dens Frihed.

Et andet, dermed beslægtet Spørgsmaal er, om den menneskelige Villies Frihed kan bestaae med Naturens Orden og Lovmæssighed, og om Villiens Frihed ikke bestandig maatte bedirke Forstyrrelser deri. Da Menneskets Liv nemlig er indviklet i Naturens Kjede, saa synes det, at Villiens Frihed vilde lede til et modsigende, eller i det mindste dobbelt Ansyn af Verden. Paa den ene Side hersker streng Nødvendighed i Marsagers og Virkninger Sammenhæng, paa den anden Side Frihed for denne nødvendige Sammenhæng. Vilde man nu, for at undgaae Modsigelsen, opgive den ene af Delene, saa var Sagen snart afgjort, men paa en aldeles utilfredsstillende Maade. Den høiere Tænkning har ikke nærmest den Opgave, af tvende modsigende Ting at bortkaste den ene, men ofte den langt vanskeligere: uden at bortkaste den ene eller den anden, at opløse Dissonanzerne i

Harmonie. Saaledes er det ogsaa i nærværende Tilfælde: vi have Grunde af lige Styrke for begge Dele, baade for Naturens Lovmæssighed og Sammenhæng, og for den menneskelige Villies Frihed. Men allerede den nær liggende Tanke, at den samme guddommelige Villie, der vil Naturen, ogsaa vil de bedre Skabningers Frihed og Personlighed, gjør en absolut Strid mellem Villiens Frihed og Naturens nødvendige Sammenhæng aldeles utænelig. Hvis Skabningen overhovedet ikke er en Maskine, men en gradvís, organisk Udviklingsbrække af Kræfter; saa indseer man ikke, hvorledes der kan være en uforsonlig Strid mellem det høiere Udviklingsstrin, hvorpaa Mennesket staaer, og Kræfterne af en lavere Orden. Naar vi med Rette kalde Naturen Guds Værk eller Skabning, saa betegne vi dermed mere end et materielt, sig selv overladt Bygningsværk; vi mene derved en Aabenbaring og Realisering af guddommelige Tanker, som vel ikke paa een Gang, men trinviís træde skabende frem. Derfor har ogsaa enhver Skabning for den tænkende Forfatter Præget af Uendelighed. Det er ikke en død Stof, men det er Villie og Kraft, som tilsidst udgjør Naturens Væsen. Og de saakaldte legemlige og materielle Ting ere dybt fornødrede, og derfor tilhyllede Aandevæsen. Man kan ikke sige, hvor Livet i Naturen ophører eller begynder: overalt findes der Spor af Aand, Virksomhed og dannende Kraft, men ofte skjult og indsluttet. Ved Siden af mangen lys og herlig Skikkelse er der dog tillige et Træk af Deemod og Sørgmodighed udbredt over Skabningen. Det er, som den sølte sine Lænker. Hvor røber sig ikke det indre Bevægelsesprincip, der kuldaster enhver Mening om en kunstig, men død udbortes Verden? I sige, at Naturen er død. Saa ere ogsaa de mægtige Bjerge døde Masker. Men dog opsende de Vidnesbyrd om deres Liv i alle Slags Rilder, i de underfulde Stene og Metaller. Saaledes driver Kraften og Aanden ogsaa her sit stille Værk, og naar Mennesket kommer, finder han det færdigt. Kun Arbeidet og Arbejderne seer han ikke, og ingen sagte Lyd af deres Virken naaer til hans Øre. Dog er der i den dybe Roe et Udtryk af inderlig Stræben, og Betragteren føler, at det indesluttede Liv vel engang kunde gjennebrude sit Skjul. Da vilde det, som ofte holdes for det Væsentligste, den forskønnede Form, forsvinde, og en friere Kraft fremtræde. I Jordstjælv og Vulkaner synes en saadan Kraft at røre sig.

Ogsaa Mennesket, selv den Fromme og Oplyste, vedbliver paa Jorden at være underkastet Skabningens Lod: han er indflettet i Naturlivet, og beheftet med Skrøbelighed, og inderlig bevæget af Længsel efter Befrielse. Men staaende midt inde imellem den synlige og usynlige Verden, som Naturvæsen og dog opløstet til klar og aandelig Bevidsthed og deelagtig i sædelig Frihed, har han baade en guddommelig og jordisk Natur, og staaer i et dobbelt Forhold til Gud, nemlig som hans Barn og Skabning.

Hvorledes kan der nu findes Strid og Hjendskab imellem Menneskene og den øvrige Natur? Naturen er jo til for Aandens Skyld, for at Frihed og Hellighed kan udvikles. Derfor kan Naturen i og for sig selv umuelig staae i Modsigelse med Friheden. — Men, siger man, den Ufrie kan i det mindste indenfor sine Grændser ingen Virkekreds indrømme den frie Villie. Vil man dermed sige, at Mennesket i det Hele ikke kan ophæve eller afbryde Naturens Lov, og overhovedet ikke afskaffe den Lov, som den er underlagt; men at Mennesket selv, som Naturvæsen, fra sin Side er bundet til de i hinanden gripende Kræfters Orden og Sammenhæng, og derfor maa lade denne bestaae: saa maa alt dette uden Tvivl erkjendes for vist og sandt. Men ingen har vel for Alvor ved Frihed forstaaet en ubunden og tvæleløs Indvirken paa Verdens Lov, eller paastaet et absolut Herredomme over Naturen, en Paastand, hvorved Skabningen fattes i Skaberens Sted. Men skal hiin Indvending sige, at Intet overhovedet kan virke i Naturen uden den strenge Nødvendighed alene, at et selvstændigt personligt Liv ikke kan antages, og at enhver virkelig fri Villie; Ytring er umulig deri: saa negte vi dette, og endog Skinnet af et Beviis for den saaledes bestemte Paastand mangler. Det maatte nemlig fremfor alle Ting bevises — ikke at de synlige Ting af en lavere Orden ere ufrie; thi det negter ingen — men at der ikke lader sig tænke nogen fri Tilværelse ophøiet over disse, eller at en høiere Væsenklasses sædelige Frihed umuelig kan bestaae tilsammen med Naturens nødvendige Orden. Men det er ikke modsigende, at man paa det høieste Udviklingsstrin finder noget, som ikke kan udvikle sig paa et lavere Trin. Saa meget desto mindre synes dette modsigende i Henseende til Villiens Frihed, naar man (som Tilfældet er med Naturen) maa antage, at hvad der i Mennesket først kommer til Virkelighed, Aand og Frihed, hører til Naturens Væsen i sig selv, men kun for det første ligger bundet og indsluttet i de lavere staaende Væsener, og forkynder sit Væsen og sin Tilværelse kun i utallige Dannelsesforsøg, ligesom i en dunkel Stræben og Længsel, men først bryder frem i Toppen, ligesom Blomsteret, og virkelig viser sig. Meget forunderligt og stridende mod den fremskridende Uddannelses Lov maatte det tvertimod synes, hvis intet uden det, som allerede træffes paa det nederste Trin, fandtes paa de høiere Trin, og Skabningen selgelig altid blev staaende ved Begyndelsen, og skjønt frembragt af Aand og Villie dog aldrig i sine Frembringelser naaede til Aand og Villie.

Vistnok høre de sidste nævnte Kræfter ikke med til Tingenes sandkelige Udviklingsrække, de ere ifølge deres Natur oversandskelige, udsprungne af det Oversandskelige, men først fremtraadte ved den synlige Naturs Grændse. Dog har ingen viist, at oversandskelige Kræfters Virksomhed er uforenlig med de sandkelige Tings naturlige Gang. Tvertimod kan man godtgjøre, at alt Synligt og Sandseligt bestaaer og vedbliver kun ved den bestandige Ind-

strømmen af et høiere Liv. Troe paa Gud, paa Skabelse og Verdensregjering vil dog ikke udtrykke andet, end at den synlige Verden bæres og gjennemtrænges af noget Overandseligt. At sige, Indflydelserne af Aand og Villie paa Naturen virke altid forstyrrende og ordensfriddigt i den, er det samme som at erklære Skabningens Livsprincip for et Skabningen forstyrrende Princip. Hvad der gjelder om Aanden i det Stove eller den høieste Villie, at nemlig dens Virken ikke forstyrrer Naturens Løb, det maa uægtelig gjelde endnu mere om endelige frie Aanders indskrænkede Virken. Men at et Afhængighedsforhold til Gud, og i en vis Henseende ogsaa til Naturen, dermed er aldeles foreneligt, have vi ovenfor viist.

Men vel maatte man spørge, hvilken Forestilling de have om Naturen, som ansee Villiens Frihed for umuelig. Vistnok den om en livløs Maskine, en af større Masser sammensøiet Bygning, en Ting, som er bleven aldeles fremmed for Aanden. Men at et ganske andet Ansyn er langt meer at anbefale, kan neppe negtes. Med al sin tilsyneladende Stivhed og Uigjennemtrængelighed staaer Naturen dog allevegne aaben for høiere Indflydelse, — for Aanden. Men just fordi Gud virker i den og kan gribe ind, naar han vil, derfor er det frie Menneskes Indgriben desto mindre betænkelig for det Heles Orden, og Verdens Lov bestaae derved uforstyrrede. Selv den daglige Erfaring viser, hvor liden Vægt man kan lægge paa Naturtingenes foregionne Stivhed og Haardhed. Altid er det meest Haandgribelige og Stive ogsaa det virkelig Svagere og Uvæsentlige; hvorimod det Finere, til Aandeligheden grændsende, ogsaa viser sig som det Stærkere og mere Væsentlige i Naturen, og det har Magten over det Grovere. Hertil høre hine vel ugentlig, men dog ikke uden Betydning, i Physiken saakaldte Aander eller Geister, hvilke, saa flygtige de end ere, dog betvinge og opløse den tilsyneladende stive og uigjennemtrængelige Materie. Ogsaa hine saakaldte vægtløse (imponderable) Stoffer høre herhid, hvilke, skjøndt de ikke gjelde for noget i den daglige sandselige Erfaring, dog udgjøre Naturens egentlige Liv og Styrke. Stærkere og væsentligere end hine kun saakaldte Aander er den virkelige Aand, Aanden, saaledes som den er i Mennesket. Naturen, som giver hine et Spillerum, kan heller ikke udelukke denne, og i den Verdensorden, gennem hvilken Lysstraalen finder sin Vej, maa der ogsaa være en Gjennemgang aabnet for Aanden, uden at der derfor skulde indtræde Noorden og Forvirring.

Aabenbar er Lyset at ansee som en høiere Potents, der er indtraadt i den legemlige Verden, og en mærkelig Analogie mellem dette og Aanden er ikke at negte. Ligesom den legemlige Verden først aabner sig for os ved det ulegemlige Lys, saaledes er det ogsaa i en vis Henseende Aandens overnaturlige Villie, som først lader os gjøre et dybt Blik i Naturen. Allerede ved den første Skabelse gif Lyset, som Aandens Herold, foran denne, for at gjøre den endnu vilde og øde Natur modtagelig for høiere Skikkelser, og at forberede

den paa Aandens Komme. Altid viser det sig hele den synlige Verden igjennem som Williens Forbilleder og Forløber; thi deri, at det gjennemtrænger Rummet, uden at opfylde det; deri, at det hyppigst spiller paa de fasteste og haardeste Legemer i glimrende Skikkelser; deri, at det iler igjennem den Materie, som er ugjennemtrængelig for den fineste legemlige Aande, saa ustandset, som om der ingen Materie var tilstede: indeholdes der jo ligesaa mange Erfaringsbeviser for saadanne høiere Indflydelse paa Legemverdenen, hvilke, uden at forstyrre denne, dog ikke ere bundne til den dunkle og tunge Materies Love.

Denne Indbrydelse af Lyset, som en høiere Potents, i Legemverdenen, antager man vel nu som en daglig Erfaring, og i Theorien er man bleven enig derom; og man har givet saameget efter af Naturlovenes Strengthed, som var nødvendigt for at faae Plads til en Lære om Lyset. Men ligesom Optiken ikke opgives, fordi man af de sædvanlige Ansyn af Materien ikke kan forklare, hvad Gjennemigtighed er: saaledes maa man ogsaa holde fast paa de Lærdomme og Forhaabninger, som grunde sig paa Antagelsen af Williens Frihed, endskjøndt der kunde blive mangt et Spørgsmaal tilbage om Muligheden af en fri Willie, som lyser igjennem midt i Naturens Sammenhæng.

Og hvad var sædelig Følelse, Dyd og forventet Gjengjældelse, hvad var overhovedet Menneskenes helligste Troe og hedeste Stræben, naar ikke den frie Willie kastede sine Straaler ind i Naturen? Overalt trænger et høiere Liv frem gjennem det Synlige, og bryder ud deraf for vore Dine. Ved enhver høiere Tanke, ved enhver bedre Beslutning stæer der noget midt i Naturen, hvorved denne ligesom forklares og helliges, men som ikke er forklarligt af nogen Mechanik. Ved ethvert udtalt Sandheds Ord træder det Oversandfelige ind i Verden, og hele det menneskelige Sprog, hvorved Aanden altid gjenfodes i Naturen, er et gammelt og helligt Vidnesbyrd om vor bedre Herkomst. Man kunde gjerne kalde Aandens mangeslags Aabenbarelse paa Jorden, og i særdeleshed denne Frihedens Gjennemtrængelse midt igjennem Nødvendigheden, overnaturlig eller underfuld, forsaavidt nemlig som den jordiske Naturs Love for sig selv alene ikke ere tilstrækkelige til Forklaring heraf; endskjøndt disse dog heller ikke medføre nogen Umuelighed af Williens Frihed, og endskjøndt man derfor ikke mangler høiere Forklaringsgrunde. Alt dette gjelder ogsaa om de virkelige Underværker eller Mirakler. Men et Under eller Mirakel i strengere Forstand er den menneskelige Frihed ikke, fordi der ved den ikke bevirkes i Tingenes Løb nogen Forandring, som er vanskelig at forklare, og fordi ingen undrer sig over de ofte iagttagne Tilfælde, der forekomme hver Dag. Underfuld i strengeste Forstand vilde Williens Virkekraft være, hvis den ved sin umiddelbare Indflydelse formaadede at modificere eller forandre Naturens Gang, saa at der ved Williens Indvirkning frembragtes Særson og Begivenheder, som ikke, ifølge

den almindelige Erfaring, kunde opstaae af Tingenes sig selv overladte Gang. At negte Mueligheden af denne Aandens Overmagt over den sandfælige Verden, er at mistjende begges Væsen.

Alf selve Begrebet af den ved aandelige og moralske Kræfter besjelede Natur, ligesom af den rene Willies Idee følger af sig selv, at den sidste maa have en uberegnelig Kraft til at virke paa den, Aanden ikke modstridende, men med Willien overeensstemmende Natur. Det er ikke nærmest den synlige Skabning, som har tillukket sig for Aanden; men Williens Kraft er lammet, Aandens Blik er formørket, og den rette levende Erkjendelse er saaledes forsvunden. Vi kunne aldrig overtude os om Skabningens fuldendte Fordærvelse, og allermindst derom, at Naturen mere skulde være Djævelens end Guds Værk. Uden at ville negte det Haarde og Grafskødende i enkelte af dens Frembringelser, antage vi dog, at en Hovedgrund til den ubøielige Modstand, hvorved det svage Menneske saa ofte nedtrykkes, ligger mindre i Naturen end i Mennesket, i Hjertets Forsagthed, i Aandens usikre Indsigt, og i en ikke usfyldig Willies Kraftløshed. Hvad man ligefrem vil i Sandhedens og Reenhedens Aand med kraftig Willie, det er en Willen i Guds Aand; og det er ligefrem et Postulat af Fornuften, at Naturen ikke kan modstaae en saadan Willie, og ikke strider derimod. Derfor kunde Kristus gjøre Mirakler, og den Tid, han virkede paa Jorden, var en Tid for Tegn og Undergjærninger.

Men mange synes at mene, at Ideernes øieblikkelige Frembryden eller Aandens Herredømme over Naturen vilde være en utaalelig Uorden og et meget stort Onde, da dog Naturen tværtimod, uden derved at lide Overlast eller Uret, just i Miraklet aabenbarer sin Værdighed. Et Under eller Mirakel er, som Kronen af en stærk Williekrafts Virksomhed, tillige en Forsoningsact mellem Aand og Natur: det er Frihedens Triumf og den bundne Naturkrafts Befrielse. — Jo inderligere begge Begreber, Frihedens Begreb og Underbegrebet, ere sammenknyttede, og jo vigtigere begges Indgriben i Naturen er, desto mindre er det mueligt, at tænke noget tilfredsstillende over det første, uden at drives til det andet, og desto visere tilkommer begge et Sted ogsaa i Naturphilosophien *).

*) Det Ufsnit af Bockshammers Bog, som indeholder Betragtningerne over, hvorledes Williens Frihed kan bestaae ved Siden af Naturens Nødvendighed, er allerede tilforn oversat af Dr. J. E. Heiberg, i hans Skrift "om den menneskelige Frihed", Kiel 1824, S. 96 o. ff. Han kalder med Rette disse Betragtninger ligesaa fortræffelig tænkte, som fortræffelig færvne. Paa de Steder, hvor Dr. Heiberg især syntes mig at have heldig truffet og udtrykt Originalens Tanke og Skjønhed, har jeg benyttet hans Udtryk. At dette har været Tilfældet paa ikke saa Steder, vil Læseren formode, uden at jeg behøver at sige det.

At gjøre Mirakler, eller at ville gjøre dem, kan dog ikke være Menneſkets Beſtemmelse, eller den nærmefte Henſigt af den moraliſke Frihed. Ved denne er et moraliſt Forhold mellem Gud og Menneſker blevet mueligt; og at gjøre dette virkelig i Livet, er enhver forelagt ſom den nærmefte Opgave; derfor er der kun eet Mirakel, eet Under, ſom alle ſkulle ſtræbe at fuldbringe — enhverſ egen Helligeſe eller Helliggjørelſe ved fri Henvendelse til Gud. Som Menneſkene nu ere, vilde Mirakelgavens Fremtræden kun medføre Miſsbrug og Uorden. Heller ikke behøves denne Gave i Verden, hvori og hvorover Skaberen raader og vaager, undtagen i ſjeldne Tilfælde, hvorfor Miraklerne kun viſe ſig i ſtore verdenshiſtoriske Mellemrum paa en kometagtig Maade, medens Villiens Frihed, ſom uundværlig for ethvert ſandt menneſkeligt Liv, opklarer enhver Dag af vor jordiske Tilværelſe, ligesom Solens overalt udbredte Lyſ.

Menneſket behøver altsaa nærmefte ingen anden Frihed end den at virke paa ſig ſelv, og at beſtemme ſig ſelv. Det fordrer han fremfor alt af Naturen, at den, i hvorledes endog hans udbortes Tilſtand er indſkrænket og afhængig af ſamme, dog ikke maa herſke over hans Villie, og at den ſkal lade ham, ikke indføiet ſom et Led i Malmkjeden, med inderlig Selvbevidſthed ſkue ned paa bevidſtloſe Kræfters Driven og Virken, og ſkue op til et høiere Maal, ſom enten aldeles ikke kan naaes, eller ſom kan ikkun naaes paa det inderlige frie Valgs og den frie Beſlutnings Wei. Hvor vidt den forgængelige Tilſtand i den ſynlige Verden ſvarer til hans Villie, eller ikke, det kan ikke beſtemme hans Værd eller hans Uværd. Men det veed han, at hans Villie ifølge ſit Væſen er den ſtærkeſte, oprindelig ſkabende Bevægeliſekraft, og at den derfor har Liighed med Gud.

Ogsaa i ſit Forhold til Skaberen føler han ſig hverken aldeles bunden, ei heller aldeles uafhængig. At Menneſket ikke abſolut kan virke imod Skaberen, det er kun en lykkelig Nødvendighed. Men det kan ville imod ham eller være ham imod, og det maa Menneſket kunne, for at hans Overeenſtemmelse med Gud kan være en Kjærligheds Enighed, og ikke den lavefte og blindefte Trældom. Saa vidt vil altid den Enkeltes Frihed naae, ſom det Heles Orden tillader; men det Hele kan kun tænkes ſom en ſtor guddommelig Stat, hvis Indretning ſvarer til den guddommelige Stifters Henſigt derved, at et perſonligt Liv udvikler ſig og bevæger ſig frit deri. Det er ikke Tilfældet, ſom herſker i denne Stat. Tilfældigt kan kun det kaldes, ſom hverken er forklarligt af Naturaarſager, og ikke heller er tilſigtet af nogen Villie. Den Forudſætning, at alt, hvad der ſkeer, enten ſkeer nødvendigt eller tilfældigt; udelukker uden alt Beviis det muelige Tredie, den frie

Billies Virken *). Desuden er hiin Modsætning i sig selv ugyldig, fordi Tilfældet dog kun er en utydelig eller uforklarlig Nødvendighed, et aldeles negativt Begreb, hvis hele Indhold opløser sig i den Tilfæelse, at man ikke kender de virkende Årsager. Vigtig nok maa den frie Handling, naar man under Navnet Natur sammenfatter Tingene af de lavere Ordener og betragter dem som noget for sig selv bestaaende, kaldes tilfældig med Hensyn til denne Natur, fordi den sande Forklaringsgrund ikke ligger i den. Men man maa betænke, at ovenstaaende Begreb er vilkaarlig dannet, og at der i Virkeligheden ikke gives en Natur, som, med Udelukkelse af alt Fornuftigt og Frit, danner et strengt afsluttet Heelt. Vi kende kun een Natur, den, som affpeiler sig i frie Fornuftvæseners Erkendelse. Vi negte ikke Naturens Virkelighed; men vi negte, at en Række af bevidsløse Ting og Tilbragelser er det Væsentlige og udgjør hele Naturen. Thi til den rette og levende Natur hører Aand og Billie med, og de ere noget langt Væsentligere end Lyngdekraft og Bevægelse. — Endnu mindre kan det være vor Hensigt, hermed at ville negte de mathematiske saakaldte Verdenslove; men med Grund kan man paastaae, at disse Love forklare kun een Side af Naturen og ikke det Hele, og overhovedet kun en underordnet Side, — og — saasnart de tages for den eneste og høieste Sandhed — give de en høist eensidig Kundskab om Naturen.

Kalkulen og Maalekunsten ere altid til Ende, hvor det egentlige Liv først begynder **). Det levende vil opfattes med levende Sands, det Uandelige vil bedømmes

*) De hedenske Philosopher begik næsten alle denne Feil i deres Slutninger om Skjebnens Nødvendighed. Tacitus siger saaledes: *Mihi in incerto iudicium est, fatone res mortaliū et necessitate immutabili, an forte volvantur. Quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies.* Dog siger han ogsaa: *alii (o: Stoici) tamen electionem vitæ nobis relinquunt.* At Tacitus's ædle Tænkemaade maatte bifalde den sidste Mening, er klart nok endog af hans Ord; men han vidste dog ikke, om han turde tro derpaa. S. Tac. Ann. 6, 22.

***) Denne Sætning synes to af vore udmærkede Mathematikere at ville bestride, nemlig Hr. Adjunct Krejbal og Hr. Professor H. G. Schmidt. Den første har i tvende Smaa skrifter: "Naturens System, underkastet Analysis, 1ste Hefte, (2det Hefte er ikke udkommet, med mindre det skal være det næstfølgende Skrift) Kjøbenhavn 1813, og "Kort Omrids af den transcendente Dynamik som Basis for Mathematico-Philosophien", Kjøbenhavn, 1814, paastaet Muelligheden af, at vi ikke alene kunde faae en mathematisk Physiologie, saa at man endog saa derved kan bestemme, hvad Grad af Smerte en Plante føler ved at rykkes op; "Og man vil da see den skjønneste Forbindelse mellem alle Videnskaber", (See Naturens System S. 83 og 84); men at man i Fremtiden ogsaa vil kunne drive det dertil, at man faaer en mathematisk Moral og en mathematico-Poetik.

aandeligen, og, om ellers nogensteds, er denne Fordring gyldig, hvor Frihedens Rige begynder. Af en mathematisk Nødvendighed bliver Naturens livfulde og rige Mangfoldighed og det Inderlige og Hjertelige i mange af dens Frembringelser aldeles ikke begribeligt. Endnu

§. 85. Dog tilstaaer han, at der ved Anvendelsen "tilbyder sig uhyre store Vanskeligheder."
 §. 86 Overeensstemmende med disse Paaastande ere følgende Uttringer, som findes i det andet Skrift: "Historien er en Chemie i det Store; saafremt vi ikke ville ophøje Mennesket til lige Rang med Gud, og troe, at det kan gjøre noget, som ikke er Resultatet af det evige Forsyns store Love, saafremt vi indseer en himmelhøi Forskjel mellem Activitet og Selvraadighed, da vil vi kunne paa samme Maade, som i No. 20, angive alle de Svingninger, der foregaae i Menneskesamsund. Det er med andre Ord: Historien er en Branche af den analytiske Mechanik." See Kort Omrids af den transcendente Dynamik, o. s. v. S. 73 og 75. Fremdeles: "I den dynamiske Moral spørges blot om et Kraftforhold i Tilfælde af Egevægt eller Fuldkommenhed, det bliver folgelig en Anvendelse af Statiken. Det samme gjelber om andre praktiske Videnskaber." §. 87. Dog maaſkee disse Uttringer blot bør betragtes som Udbrud af en elskværdig ungdommelig Enthusiasme, der troer at besidde alt i en elsket Gjenstand, enten det saa er en Person eller en Videnskab. Underledes maa man vistnok domme om Hr. Profesfor Schmidts Skrift: "Kort Fremstilling af Mathematikens Væsen og Forhold til andre Videnskaber", Kjøbenhavn 1827. Denne lærde og skarpsindige Forfatter indrømmer vel, at de moralske og intellectuelle Kræfter ikke kunne underkastes Beregning; men han mener dog, at Mathematiken kan anvendes paa Ethisken eller paa ethiske Begreber og moralske Handlinger. Hvad Handlingerne angaaer, siger han: "Maalestokken for den Virksomhed, eet Individ i hvert Øieblik udøver paa andre, er Ideen, der skal realiseres, og Handlingens Værd bedømmes efter den Grad, i hvilken den hertil bidrager." §. 56. Men heri synes at være to Urigtigheder, som følge deraf, at Williens Frihed, som ikke kan indbrages i Beregningen, er overseet. Maalestokken for et Menneskes moralske Virksomhed er netop hans Willies Reenhed og dens Retning mod Ideen, ikke Erkjendelsen af Ideen; thi den er tilfældig, og staaer ikke i nogen nødvendig Forbindelse med Handlingen, efterdi man kan erkjende det Gode, og ikke gjøre det, og ubøve det uden tydelig Erkjendelse. Og Handlingens egentlige Værd bestaaer hverken i dens Overeensstemmelse med Loven eller i dens Indflydelse paa Ideens Realisering; thi dette er blot det udvortes af Handlingen og dens Følger, ikke den egentlige Handling eller Handlingens Væsen, som ligger i den frie Willies Bestlutning. Efter hiin Maalestok og Bedømmelse kunde det bedste Menneske ansees for det fluetteste, og den fluetteste Handling for den bedste; thi hvor ofte har ikke ond Willie og fløt Virksomhed bidraget meget til det Gode, til Ideens Realisering, medens de frommeste og bedste synes intet at have udrettet ved deres stille Virken. Paa Williens Frihed og Retning beroer alt i Moralen; men just derfor vil det neppe lykkes at anvende Mathematiken paa den. At en Handlingens moralske Værd ganske beroer paa Williens Bestaffenhed, det har allerede Cicero indseet; thi han siger: "hoc ipsum, quod recte fit, ita justum est, si est voluntarium." Cic. de. off. Lib. I. cap. 9.

meget mindre kunne tusindslags Særsyn og Ytringer i den aandelige og sædelige Verden forklares deraf. Indenfor Tankens og Villiens Enemærker bevæger sig i Kjærlighed og Had, i Haab og Frygt, i Sandhedens Efterforskning og Erkjendelse, i Seloversvindelsens Kamp, i Andagtsens og det himmelske Sinds Stræben, — en Riigdom af usynligt Liv, som i Sammenligning med de materielle Sings Driven og Virken, kun kan kaldes overjordisk. Selv Forkeertheden tyder hen paa Selvstændighed. Vildfarelsen kan kun forklares af den Forudsætning, at Aanden, som kan falde deri, ikke er bunden til en evig uforanderlig Nødvendighed. Var det ene og øverste Gode, som det alene Selvstændige, alene fritvirkende, saa fandt overalt kun en lige Lovmæssighed Sted uden Døvetrædelse, og ganske utænkelig var den endelige Friheds bittere Frugt — Synden.

Syndens Muelighed og Virkelighed er vel et sørgeligt, men dog et høist anskueligt Beviis for den menneskelige Villies Frihed. At udløse Synden umiddelbar fra Gud, er ikke mueligt. Var Han den eneste frie Villie, saa maatte alt Øvrigt udflyde fra denne med rolig Lovmæssighed, og der fandtes overalt kun en tvingende Nødvendighed ved en fuldkommen Central- og Universal-Villie; eller med andre Ord: enhver Virksomhed var kun en Virken af Gud, og af den Grund, fordi Gud umulig kan virke mod sig selv, vilde alt være Harmonie, og alt godt med Hensyn til Gud. Thi i og for sig selv var Skabningen hverken god eller ond, efterdi begge Dele (det moralske Gode og moralske Onde) — kun kan opstaae i den frie Villie. Men nu findes just det Modsatte af hiin rolige Fred, af hiin Kræfternes Harmonie og Orden. Synden nøder os derfor til den Forudsætning, at den rene Guddomskraft ikke virker alene i Skabningen, men tillige noget af Gud uafhængigt; men denne Skabningen forbeholdte Selvstændighed er Villiens Frihed, Kilden til det Gode og Onde i Mennesket. Vilde man søge Kilden til det sidste andensteds, saa maatte man enten søge den i Gud selv, hvilket er i flere Henseender en Modsigelse, eller man maatte ved Siden af Gud antage et ondt Grundvæsen — en Dualisme, som oprører det menneskelige Sind, og ikke holder Stand for nogen videnskabelig Prøvelse.

Endskjøndt Noden til det Onde ikke er at søge i Gud, men i Menneskets frie Villie, maa dog Friheden i sig selv ikke ansees for noget allerede virkeligt ondt. Var den dette, saa blev Gud atter det Ondes Årsag, da Friheden allene kommer fra ham. Tværtimod kan Friheden ansees for Menneskets høieste Gode; men at det Onde udspringer af dette Gode, er ikke modsigende. Af det høieste Godes Misbrug kan kun følge det høieste Onde — Synden. — Man spørger, hvorledes en saadan Misbrug er muelig. At en saadan Afvigelse er utænkelig ved den absolute guddommelige Frihed, der er det samme som Hellighed, er klart nok. Hos Gud en uendelig Fuldkommenhed, hos Mennesket endelig

Fuldkommenhed. Heller ikke den menneskelige Frihed er absolut fuldkommen, og udelukker derfor ikke Mueligheden af Misbrug, i det den ikke indeholder en hellig Nødvendighed til at ville det Gode *). Naar et ufuldkomment Væsen har frie Villie, og er løsladt fra en tvingende eller udbortes Nødvendighed, saa at det kan bestemme sig selv: saa have vi dermed Mueligheden af Wildfarelse og Kræfternes Misbrug, d. e. Syndens Muelighed. Aldeles udelukt kunde denne Muelighed kun vorde, enten ved Unddragelse og Berøvelse af Frihed, eller ved Menneskets Ophøielse til uendelig Fuldkommenhed, d. e. derved, at Mennesket ikke mere var et Menneske, men enten et Dyr eller en Gud.

Var Friheden en Naturgiensstand, da maatte man søge Grunden til dens Afvigelse fra den rette Linie i en udbortes liggende Aarsag. Og har nogen valgt sig dette Synspunkt, i det han forvevler Legeme med Aand, saa indvikler han sig nødvendig i en Række af Slutninger, der ganske følgerigtigt føre kun til en tvingende Nødvendighed og Naturmechanisme, og han bygger sig af saadanne Materialier en Wildfarelsens Bygning. Ligesom Mennesket i sit moralske Liv, naar det første Skridt eengang er gjort, og Forstand og Samvittighed har

*) Imidlertid udelukker Villiens Frihed ikke en saadan moralsk Nødvendighed. Thi naar et Menneske med frie Villie vil det, som han erkjender og fornemmer at være det ene Rigtige eller Guds Villie, kan han siges at ville det nødvendigt og ikke at kunne ville andet. Her træder Friheden frem som moralsk Nødvendighed, der dog ingenlunde er en udbortes Nødvendighed, men, som Statsraad Dr. Drsted siger, just er "den høieste Epidse af menneskelig Frihed." (See Fortsatte Betragtninger over den menneskelige Frihed o. s. v. Kjøbenhavn 1824, S. 45.) Da Luther, for at bruge det paa dette Sted ogsaa anførte Exempel, sagde paa Rigsdagen i Worms: "Jeg kan ikke andet", udtrykte han dermed ingenlunde, at han følte sin Villie bunden eller tvungen af en udbortes Magt, men tværtimod at hans frie Beslutning var saa fast, hans Villies Frihed saa ubunden og ubøielig, at ingen udbortes Nødvendighed kunde forandre hans Beslutning eller tvinge hans Villie, som vilde det, der var det Sande og Gode, og som han for dets egen Skyld vilde. At ville noget med en saadan Kraft, med en saadan indre Nødvendighed, det er at ville med den høieste og fuldeste Frihed, der trodses al modsat Nødvendighed. Og saaledes kan et Menneske ville, saaledes kan han med frie Beslutning ville, hvad Gud vil, og saaledes føle sig frie og stærk mod al Tvang og ophøiet over al udbortes Nødvendighed, over Dødens Frygt og Verdens Trudfler. At han imidlertid ogsaa kan give efter for disse, det veed og føler han vel; men han vil det ikke, fordi det vilde nedværdige hans Væsen og krænke hans Frihed; og derfor siger han frit: "Jeg kan ikke andet." Herved er det passende at erindre disse Senekas Ord om Gud: *Necesse est ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt; nec ob hoc minus liber et potens est; ipse enim est necessitas sua.* Noget lignende kan siges om det Menneske, der vil det Gode med fast og frie Beslutning.

sat sig ud over den første Løgn (*το πρώτον ψευδος*), kun altfor let indvikles i en Kjede af Wildfarelser, ja opfører en heel Bygning af Syn. Men det er Frihedens Idee, at den ikke er en Ting, der er underkastet Physikens Love; at den derimod er en Virksomhed, en af sig selv virkende Kraft. Imidlertid kan Friheden lade sig bestemme af noget andet, som ligger udenfor den. Forud for enhver Handling gaaer nemlig en Mængde kontradiktorisk modsatte Mueligheder, som virke med meer end een Tilskyndelse paa et handlende Subjekt. Men hvilken Tilskyndelse enhver vil lade faae Overhaand, — dertil ligger Grunden kun i hans Willie. At fordre igjen en anden udenfor Willien liggende Grund til Williens Act, det er det samme som at sige: at Willien aldrig kan være Grund til noget, d. e. at der aldeles ingen Willie gives.

Man kan ikke sige, at et Menneffe ifølge heraf handler grundløs eller uden Grund, blot for at ville. Willien er en Grund, ligesaavel som Tilskyndelsen, ved hvilken den lader sig bestemme. Den maa ville, og den maa tage en Beslutning ved den bestandige Tilstrømmen af mangfoldige Tilskyndelser og Bevægelser, fordi hverken det indvortes eller det indvortes Liv staaer stille. Den vil altsaa for at fortsætte sit aandelige Liv; men hvilken Retning den endog tager, hvilken Handling den endog gjør til sin egen, — det bliver dens eget Valg. At Valget nu ikke altid træffer det Rette, men ofte det Falske og Urette, der over kan man, hos et endeligt og ufuldkomment Væsen, som handler paa eget Ansvar mindre forundre sig, end over det Modsatte. Thi vistnok maatte et Menneffelivs rolige, stedse lige regelmæssige og rigtige Gang synes høist forunderlig og være en ikke ubetydelig Indvending mod den frie Willies Virkelighed, ligesom ogsaa de mangfoldige Uregelmæssigheder og Uordener i Verden kun lade sig forklare af denne Frihed.

Rigtig nok kunde man indvende, at den Afvigelse eller Forvildelse, som lader sig forklare af et mindre fuldkomment Væsens Frihed, dog ikke er eens med den virkelige Laft og med den sundrige og følgerigtige Ondskab. Og man maa indrømme, at det Ondes Hødepunkt ikke umiddelbar følger af Afvigelse fra det Gode; men det bliver forklarligt ved Middelbegrebet af Forværring. Denne vil, som Fortsættelse af det i Uorden bragte Liv, frembringe mere og mere forvendte og modbydelige Særsyn og Misfostre, og den er ligesaa begribelig som den sædelige Forbedring og Forædling, som er intet andet end en Uddannelse af Kræfterne, overensstemmende med den oprindelige Lov, medens disse Kræfter ved den forstyrrede Orden og falske Retning vel virke og voxe, men just formedelst Uordenen ytre deres Dannelsesdrift i Misvæxter, d. e. i saadanne Frembringelser, som stride imod det sunde Liv. Jo fuldkomnere et Livs Urbillede er, desto større er Mængden af de muelige Afvigelser; og jo fortræffeligere de virkende Kræfter ere, desto mere kraftfuld og fordærvelig

er deres Virksomhed i den forkeerte Tilstand. Derfor er Menneskets Afvigelse fra det sædelige Ideal at beklage som et dybt Fald, og blandt alle Uordener og Under er det moralske Misfoster, den moralske Vanfæbning meest modbydelig og gyselig.

Det vilde kun være paafaldende og forunderligt, hvis Synden, naar man ikke tidlig modstaaer den, ikke kunde voxer og tiltage; thi det hører til Menneskets Eiendommelighed, at hverken hans indre eller hans ydre Tilværelse taaler nogen Stilstand. Ingensteds, hvor der er Liv, viser sig en staaende, ubevægelig Væren, overalt derimod en fortstridende Worden. Selv i Sygdom og Aftagelse er der kun en fortsat Virksomhed, og de organiske Ting's Død er kun en anden Art af Tilblivelse. Noget lignende viser sig i det moralske Liv, baade i godt og ondt. Og det Onde kan ved en selvforfyldt Worden i Kræfterne naae til en vis Høide og Selvstændighed, hvilken forkeerte Tilstand kan sammenlignes med de Udvexter og Vanfæbninger, som visse Sygdomme frembringe.

Fuldkommen forklarlig er nu ogsaa, som vi troer, den Omstændighed, at Williens Frihed ved Fremturen i at synde vel ikke kan aldeles tilintetgjøres, men dog saaledes lænkes, og det Onde ophøies til den Grad af Styrke, at en Omvendelse og Forbedring bliver yderst vanskelig, ja næsten umuelig. Overhovedet er det begribeligt, at Sandsynligheden af en Forandring bliver mindre, jo længere Tid man skrider frem enten i det Gode eller det Onde. Thi baade det Onde og Gode voxer i sin Fremstriden. Dog gjør dette ikke Omvendelsen umuelig, ikke heller ophæver det Williens Frihed; men det beviser kun, at den menneskelige Frihed ikke er absolut fuldkommen, men i en Udviklingsstilstand, hvori den baade kan voxer og aftage.

Hvad der fornemmelig indfrænker Williens Frihed i den menneskelige Natur, er de sandfælige Drifters overveiende Heftrighed. Thi denne gjør det vel ikke umueligt, men dog yderst vanskeligt for Willien at følge Sædeligheds Lovene, saa at man just derfor træffer Overtrædelser i Løbet af ethvert Menneskes Liv. Den heftige Lyst eller Drift er endnu ikke Brøde eller Synd, som kan tilregnes; men Brøden opstaaer, naar Willien, skjøndt opfordret til at følge den bedre Stemme, ikke tilbørlig og bestemt modstaaer de mægtige Drifter og heftige Lyster. At undersøge, hvorfra denne Worden i den menneskelige Natur er kommen, ligger udenfor en egentlig filosofisk Afhandlings Grændser. Men at Menneskene tidligen ere faldne ud af en oprindelig Ufkyldigheds lykkelige Tilstand, det er saa uudsættelig indpræget i Folkenes Erindring, det er saa dybt følt og saa almindelig beklaget, at der hører et eget Slags Rækhed til at forkaste dette de gamle Slægters overeensstemmende Vidnesbyrd.

At det første Fald, ligesom enhver Overtrædelse, maa udledes af den menneskelige Friheds Misbrug er vistnok; thi ellers var det ikke noget moralsk Fald, mere en tilfældig

Ulykke, hvis Følger snart maatte forsvinde. Men med det første Skridt var der skeet noget uhyre fordærveligt. Det var en Overgang fra en salig Ustyldigheds Tilstand til Brøde og Strid. De blinde Drifters Magt, eengang sat i Bevægelse og bragt i Uorden, vorte og herskede; og derimod maa nu den menneskelige Aand kæmpe. Og i denne Kamp bukker Friheden saa ofte under; thi den frie Villie kan modstaae; men den kan ogsaa give efter. Endog den Bedste maa anklage sig for Overilelse og Feiltrin.

Denne Betragtning er vistnok ydmygende for den menneskelige Natur. Men Sandheden bør ikke fordølges, skjøndt den er bitter. De bittere Urter have lægende Kræfter. Saaledes turde det ogsaa være med den bittere Sandhed, at Menneskene misbruge alle meer eller mindre deres Villies Frihed. Thi den indskærper Mueligheden af dens rette Brug, som al Misbrug forudsætter, den vækker til alvorlig og stadig Kamp, og vedligeholder Haabet om endelig Seier. Med denne lysere Udsigt ville vi slutte denne Betragtning; thi vi ere derved komne dels til Grændserne for vor Undersøgelse, dels til en høiere Vissheds Enemærker og en høiere Verdens Egne, hvorfra et klarere Lys straalet os imøde, en høiere Kraft tilstrømmer os, en helligere Aand udgydes over os, og hvor Guds Børns herlige Frihed vinker os som Livets Krone, og som Lønnen for den frie Villies ærlige, skjøndt usfuldkomne Stræben, for den alvorlige skjøndt ofte mislykkede Kamp.

S . h e m a

over

Examinationens Gang

ved den offentlige Examen

i

Sorøe Academies Skole

den 23de Juli 1827 og følgende Dage.

Mundtlige Prøver.

23 ^{de} Juli.	Formiddag.	Latin Livius, Virgil 8-10 Cicero, Horats 10 $\frac{1}{4}$ -12 $\frac{1}{2}$	} IV Klasse	Historie og Geographie. . . 8-12.	II Klasse.
	Eftermiddag.	Arithmetik og Geometrie . . . 3-6		III Cl.	Dansff 3-6
24 ^{de} Juli.	Formiddag.	Græsk 8-10 Engelsk . . . 10 $\frac{1}{4}$ -12 $\frac{1}{2}$	} IV Cl.	Tydsff 8-12	} III Cl.
	Eftermiddag.	Latin 3-6		III Cl.	
25 ^{de} Juli.	Formiddag.	Dansff 8-10 Tydsff 10 $\frac{1}{4}$ -12	} IV Cl.	Latin 8-11	II Cl.
	Eftermiddag.	Fransff 3-6		III Cl.	Naturhistorie 10 $\frac{1}{4}$ -12 $\frac{1}{2}$
				Religion 3-6	II Cl.
26 ^{de} Juli.	Formiddag.	Fransff 8-10 Religion . . . 10 $\frac{1}{4}$ -12 $\frac{1}{2}$	} IV Cl.	Mathematif . . 8-12	II Cl.
	Eftermiddag.	Tydsff 3-6		II Cl.	Religion . . . 8-10
				Arithmetik . . 3-6	I Cl.
27 ^{de} Juli.	Formiddag.	Historie og Geographie . . . 8-11	} IV Cl.	Latin 8-10	} I Cl.
	Eftermiddag.	Engelsk 3-5		III Cl.	
				Græsk 3-5	} II Cl.
				og 5-6 $\frac{1}{2}$	
28 ^{de} Juli.	Formiddag.	Arithmetik og Geometrie . . . 8-12	} IV Cl.	Historie og Geographie . . . 8-12	I Cl.
	Eftermiddag.	Græsk 3-6		III Cl.	Fransff 3-6
30 ^{te} Juli.	Formiddag.	Historie og Geographie . . . 8-11	} III Cl.	Fransff 8-11	I Cl.
	Eftermiddag.	Religion 3-5		III Cl.	Tydsff 3-6

Skriftlige Prøver.

23 ^{de} Juli.	Formiddag.	Historisk Udarbeidelse	8-11.	III Classe.
		Latinsk Stiil	8-11.	I Cl.
	Eftermiddag.	Latinsk Oversættelse	3-6.	IV Cl.
		Latinsk Stiil	3-6.	II Cl.
24 ^{de} Juli.	Formiddag.	Religiøs; Udarbeidelse	8-11.	II Cl.
		Orthographie	10 $\frac{1}{2}$ -10 $\frac{1}{2}$.	I Cl.
	Eftermiddag.	Latinsk Stiil	3-6.	IV Cl.
		Tegning	3-6.	I Cl.
25 ^{de} Juli.	Formiddag.	Latinsk Stiil	8-11.	III Cl.
	Eftermiddag.	Historisk Udarb. paa Fransk	3-6.	IV Cl.
		Calligraphie	3-6.	I Cl.
26 ^{de} Juli.	Formiddag.	Tydsk Stiil	8-11.	III Cl.
	Eftermiddag.	Historisk Udarb. paa Dansk	3-5}	IV Cl.
		Arithmetisk Prøve	5-7}	
	27 ^{de} Juli.	Formiddag.	Geometrisk Prøve	11-1.
Fransk Stiil			8-11.	III Cl.
Dansk Stiil			8-11.	II Cl.
Eftermiddag.		Fransk Stiil	3-6.	IV Cl.
28 ^{de} Juli.		Formiddag.	Religiøs; Udarbeidelse	8-11.
	Fransk Stiil		8-11.	II Cl.
	Eftermiddag.	Tydsk Stiil	3-6.	IV Cl.
		30 ^{te} Juli.	Formiddag.	Religiøs; Udarbeidelse
Tydsk Stiil	8-11.			II Cl.
Eftermiddag.	Engelsk Stiil		3-5.	IV Cl.
	Calligraphie		3-5.	II Cl.

31te Juli. 3 $\frac{1}{2}$ -7 $\frac{1}{2}$ Svømmeprøve.

Onsdagen den 1ste August Kl. 8. Musikprøve og Translocation.

